

MITJA FERENC, BOŽO REPE

SLOVENSKO-AVSTRIJSKI ODNOSI PO MEDNARODNEM PRIZNANJU

Po priznanju Republike Slovenije 15. januarja 1992 in po vzpostavitvi diplomatskih odnosov na ravni veleposlaništev je že do poletja 1992 prišlo do več obiskov na najvišji državni ravni (obiski zunanjega ministra Aloisa Mocka, podkanclerja Erharda Buseka, predsednika avstrijskega parlamenta H. Fischerja, ministra za gospodarstvo W. Schüssla, deželnega glavarja in župana mesta Dunaj dr. H. Zilka). S slovenske strani je Avstrijo obiskal zunanji minister dr. Dimitrij Rupel. Avstrija je podprla vstop Slovenije v KVSE, kot članica OZN in VS OZN pa je Sloveniji pomagala, da je v raznih organih OZN predstavila svoja stališča, kot nestalna članica VS OZN pa je maja 1992, ko je bila predsedujoča, sprožila postopek za sprejem Slovenije v OZN. Slovenijo je podpirala tudi pri vstopu v nekatere druge mednarodne organizacije.¹ Hkrati pa je Avstrija v odnosu do Slovenije že zelo zgodaj (deloma še pred mednarodnim priznanjem) začela uveljavljati nekatere zahteve, med njimi na prvem mestu vprašanje vračanja premoženja. Leta 1990 je zunanji minister dr. Mock skušal vplivati na vsebino denacionalizacijske zakonodaje tako, da bi ta zajela tudi pripadnike nekdanje nemške manjšine. Na začetku l. 1992 je v zvezi s tem tedanjemu zunanjemu ministru Ruplu v Pragi tudi izročil dve pismi o premoženjskih zahtevkih avstrijskih državljanov. Rupel je izrazil pripravljenost, da takšne konkretne primere preuči skupina strokovnjakov.² Med prvim uradnim obiskom ministra za zunanje zadeve v Avstriji 18. in 19. maja 1992 je slovenska stran vztrajala pri stališču, da imajo nemško govoreči državljani Republike Slovenije pravico, da se organizirajo v društva in da pri tem njihovo število ni pomembno, vendar je treba to vprašanje ločiti od premoženjskih vprašanj, povezanih z denacionalizacijo. Strinjala pa se je, da bi veljalo vprašanje obojestransko proučiti in ga šele potem tudi obravnavati.³

Z namenom ugodne rešitve tega vprašanja je v vsem preteklem desetletju po osamosvojitvi prihajalo do pritiskov tako na formalni kot na neformalni ravni. Posamezni politiki pa tudi veleposlaništvo Republike Avstrije so slovenskim oblastem dostavljali spiske denacionalizirancev, ki bi jih bilo treba prioritetno rešiti, med njimi so bile tudi nekatere vplivne fevdalne rodbine. To vprašanje se je povezovalo z zahtevo po odpravi avnojskih sklepov, s čimer je bilo napol uradno pogojevano avstrijsko soglasje pri vstopu Slovenije v EU. Sporna za avstrijsko stran so bila še nekatera druga vprašanja, bodisi "manjša", t. j. zgolj na simbolni ravni, kot npr. upodobitev knežjega kamna na slovenskih denarnih bonih, bodisi taka, ki bi lahko imela resne posledice za položaj Slovenije v mednarodnih odnosih in pri vstopanju v EU, ali pa gospodarske posledice (npr. zapiranje prostocarinskih prodajaln).

1 Informacija o sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo, MZZ, Ljubljana 15. 6. 1992.

2 MZZ, Zabeležka pogovorov ob obisku predsednika Vlade Republike Avstrije dr. Erharda Buska in dr. Wolfganga Schüssla, zveznega ministra za gospodarstvo Republike Avstrije, dne 1. in 2. 2. 1992.

3 MZZ, Beležka o uradnem obisku ministra za zunanje zadeve Republike Slovenije dr. Dimitrija Rupla v Avstriji 18. in 19. 5. 1992.

Sukcesija jugoslovansko-avstrijskih sporazumov

Avstrijska državna pogodba (ADP)

V prvem letu po vzpostavitvi diplomatskih odnosov so se začeli pogovori o sukcesiji sporazumov med Jugoslavijo in Avstrijo. Največja težava in še danes odprto vprašanje je bila Avstrijska državna pogodba (ADP). Avstrija je zagovarjala stališče, da je ADP glede na spremenjene okoliščine v Evropi zastarela. Izhajala je iz prepričanja, da je nepotrebna in presežena pogodba, ki ima le še zgodovinski pomen omejitev suverenosti. Od začetka pogajanj je vztrajala, da ADP ne more biti vključena v pogodbeno nasledstvo med nekdanjo SFRJ in Republiko Avstrijo, ki ostaja v veljavi med Slovenijo in Avstrijo. Zato se državi nista mogli dogovoriti o njenem nasledstvu, oziroma ADP sploh ni postala predmet razgovorov. Avstrija je nasprotovala uveljavljanju nasledstva s strani Slovenije, kar je argumentirala s tem, da gre za zaprti tip pogodbe, pri kateri so pogodbenice samo določene države, za pridobitev statusa pogodbenice v takšnih pogodbah pa je potrebno soglasje vseh pogodbenic. Avstrija je poskušala enako stališče uveljaviti v odnosu do Rusije, prav tako leta 1992, vendar je bilo rusko stališče, da se ADP ne bodo odpovedali, Avstrija pa na to od tedaj ni več uradno reagirala. Ker razlogi, zaradi katerih je Jugoslavija pristopila k ADP, bodisi v celoti ali v pretežnem delu zadevajo ravno Slovenijo,⁴ je bilo stališče Republike Slovenije, da ne gre za nov pristop, pač pa za posledico razpada ene od pogodb, v tem primeru SFRJ. ADP je štela za veljavno mednarodno pogodbo, ki Republiko Avstrijo zavezuje, ne glede na to, ali je Republika Slovenija njena pogodbenica. Status pogodbenice bi Republiko Sloveniji dal mednarodnopravno podlago za neposredna posredovanja pri avstrijskih oblasteh v prid varstva slovenske manjšine z vidika statusa države zaščitnice. Pri tem se je Slovenija sklicevala na skladnost z Dunajsko konvencijo o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb.⁵ Za nasledstvo ADP si je Slovenija začela (tudi na pritisk javnosti in nekaterih poslancev) intenzivneje prizadevati leta 1997, glavni namen pa je bil doseči ustrezne mehanizme za zaščito slovenske manjšine v Avstriji, ter hkrati ublažiti avstrijske posledice in neposredne pritiske in pogojevanja. S približevanjem vstopa Slovenije v Evropsko unijo (maj 2004) se vprašanje nasledstva ADP v slovenski politiki in diplomaciji ni več javno izpostavljalo.

Sukcesija na področju arhivskega gradiva⁶

Drugi neuspešen oziroma le delno uspešen problem sukcesije je zadeval **arhivsko gradivo**. Problem arhivov je kompleksen in se je začel reševati že v 20. letih 20. stoletja. Leta 1923 je bil sklenjen arhivski sporazum med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo, ki je dal pravno podlago za vrnitev arhivskega gradiva, odnešenega na ozemlje

4 Gre za zadeve, kot so skupna meja in njeno priznanje po stanju na dan 1. 1. 1938 (5. člen), spoštovanje človekovih pravic in nediskriminacija, varstvo slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in Štajerskem (6. in 7. člen), obveznost denacifikacije (9. člen), varovanje in vzdrževanje grobov pripadnikov zavezniških sil na avstrijskem ozemlju (19. člen), premoženjskopravna vprašanja (24. - 27. člen, idr).

5 Dunajska pogodba je bila sprejeta 23. 8. 1978, v veljavo je stopila 6. 11. 1996, zato se je Slovenija nanjo lahko trdneje oprla šele od tedaj dalje.

V primeru ADP je relevanten 34. člen konvencije, ki določa, da vsaka pogodba, ki je bila na dan nasledstva v veljavi za državo prednico, ostane v veljavi za državo naslednico, razen če se ne nanaša na njeno ozemlje, če ni drugega dogovora med zainteresiranimi državami, ali če bi bila uporaba pogodbe za državo naslednico v nasprotju s predmetom in namenom pogodbe.

6 Problematika je povzeta po gradivih Arhiva Republike Slovenije in Ministrstva za kulturo.

današnje Avstrije, in za izročitev arhivskega gradiva centralnih uradov iz let 1888-1918, ki zadeva slovensko ozemlje. Sporazum do 2. svetovne vojne ni bil izpolnjen. Po vojni se je nerešenemu vprašanju vračanja arhivskega gradiva pridružilo še vprašanje restitucije, to je vrnitve v letih 1941-1945 odnesenih kulturnih predmetov in arhivov. Leta 1958 sta Jugoslavija in Avstrija sklenili, da je treba sporazum iz l. 1923 uresničiti. Sporazum je na podlagi zavezniškega odloka določil tudi, da se vrne gradivo, ki so ga okupacijske sile odnesle s slovenskega ozemlja v času 2. svetovne vojne. Leta 1960 je jugoslovanska (slovenska) stran Avstriji v treh knjigah izročila sezname zahtev. Naslednje leto pogajanja niso dala rezultatov, ker jih je avstrijska stran prekinila brez posebne obrazložitve; obnovljena so bila l. 1975. Mešana komisija se je sestala devetkrat, vmes pa so delale skupine ekspertov, obravnavale posamezne sklope vprašanj in proučevale ter pripravljale gradivo.⁷ Med pogajanja, ki so trajala do l. 1990, je Avstrija izročila vse gradivo, odnešeno med drugo svetovno vojno, ki ga je bilo mogoče najti in večino originalnega gradiva po Arhivskem sporazumu iz l. 1923.⁸ Avstrija pa v pogajanjih ni priznala jugoslovanskih zahtev po vrnitvi arhivskega gradiva, ki je bilo koroška in štajerska deželna last ali zasebna last raznih zgodovinskih in muzejskih društev.

Avstrija je po osamosvojitvi zavračala nadaljnjo obravnavo in reševanje še odprtih vprašanj vračanja oziroma izročanja arhivskega gradiva na meddržavni ravni. Ko se je pripravljala seznam nasledstva obojestranskih pogodb med nekdanjo SFRJ in Avstrijo, ki naj bi veljale za Slovenijo, je avstrijska stran zavrnila predlog, naj bi med te pogodbe prišla tudi sporazuma iz l. 1923 in 1958. Sporazuma, sklenjena z Jugoslavijo, je imela za nična. Strinjala pa se je, da bi ju smiselno izvedli na pragmatičen način. V okviru te rešitve je bilo l. 1997 izročeno dogovorjeno število fotokopij arhivskega gradiva, ki se nanaša na slovenski del Štajerske. Leta 2001 je bila prav tako izpeljana zamenjava arhivskega gradiva med Arhivom Republike Slovenije in Koroškim deželnim arhivom. Zamenjava je bila izpeljana na podlagi dogovora v mešani komisiji iz l. 1987. S tem sta se državi približali dokončni uresničitvi dogovorjenih obveznosti vračanja gradiva iz Avstrije.⁹

7 Eksperti so delali v šestih različnih skupinah: I – terjatve do centralnih dunajskih državnih arhivov, II – do Štajerskega deželnega arhiva, III – do Koroškega deželnega in Tirolskega deželnega arhiva, IV – do muzejev v Avstriji, V – avstrijske zahteve do Jugoslavije in VI – restitucija odnešenih predmetov in arhivov 1941 do 1945.

8 Izvršenih je bilo 11 predaj gradiva. Gre za 3.453 listin iz obdobja med 12. in 18. stoletjem, okrog 50 rokopisov, gradivo cesarsko-kraljevih ministrstev, jožefinsko katastrsko gradivo za Koroško in Štajersko, rudarske karte naših rudnikov in drugo. Avstriji je bilo na njeno zahtevo izročeno tudi gradivo okraja Velikovec.

9 Nerešeno ostaja:

I. grupa – Dunajski arhivi

- izvršiti je treba primopredajo arhivskega gradiva po že odobrenih seznamih v tistem delu, ki se nanaša na Republiko Slovenijo (originali kart in plan filmi iz Zveznega urada za merjenje in cementiranje),

- dogovoriti se za izročitev kopij (mikrofilmov) po seznamu Liste B, ki je bila sprejeta na zasedanju Mešane komisije leta 1987,

- dogovoriti se je treba za pragmatično rešitev gradiva, ki je pod t. i. "teritorialno klavzulo". To je gradivo iz Slovenskega Primorja, ki leta 1923 ni bilo v okviru Jugoslavije.

II. grupa – Štajerski deželni arhiv

- izvesti zapis sporazumnega predloga pragmatične rešitve z dne 2. aprila 1991, dogovorjenega na sestanku obeh predsednikov ekspertne grupe (Grafenauer-Pferschy), potrditi predlog pragmatične rešitve ter ga izvršiti tako, da avstrijska stran izroči v njem navedeno gradivo (to je najpomembnejše odprto vprašanje (glej poročilo dr. B. Grafenauerja). Štajerski deželni arhiv je Pokrajinskemu arhivu Maribor, Zgodovinskemu arhivu Celje in Zgodovinskemu arhivu Ptuj leta 1997 izročil večjo količino kopij arhivskega gradiva, ki se nanašajo na slovenski del Štajerske in je bil dogovorjen s sporazumom.

III. grupa – Koroški deželni arhiv, Rudarsko glavarstvo Celovec

- Rokopis 2322 Proštjski protokol Spodnji Dravograd 1618,

Sodelovanje med avstrijskimi in slovenskimi arhivi po letu 1991 opredeljuje Sporazum o sodelovanju med Generalno direkcijo Avstrijskega državnega arhiva in Arhivom Republike Slovenije, podpisan 22. oktobra 1996. Sodelovanje poteka predvsem na področju izmenjave strokovne literature, arhivskih razstav, izmenjave raziskovalcev arhivskega gradiva ter v okviru mednarodnih institucij, kot npr. v Mednarodnem arhivskem svetu (ICA), Mednarodni zvezi filmskih arhivov (FIAF) in konferenci direktorjev nacionalnih arhivov Evropske unije in pridruženih članic.

S slovenske strani je pomembno zlasti evidentiranje in kopiranje arhivskih virov za zgodovino Slovenije in Slovencev v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju ter v Deželnem arhivu v Gradcu in Celovcu. Evidentiranje poteka koordinirano po letnem programu, nekaj gradiva pa je bilo že tudi objavljeno (npr. jožefinski vojaški opisi in karte).

Drugi bilateralni in multilateralni sporazumi

Med leti 1992 in 2002 so bili potrjeni naslednji avstrijsko-jugoslovanski sporazumi in sprejeti novi.¹⁰

Na podlagi Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o nadaljnji veljavnosti določenih jugoslovansko-avstrijskih pogodb v odnosih med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo, ki velja od 1. 11. 1993, je Republika Slovenija nasledila:

- 1) Pogodbo med Republiko Avstrijo in FLRJ o medsebojnem pravnem prometu, skupaj z zaključnim protokolom, z dne 16. 12. 1954; obj. v Ur. l. FLRJ-MP, št. 8/55.
- 2) Sporazum med Republiko Avstrijo in FLRJ o medsebojnem priznavanju in izvrševanju arbitražnih sodb in arbitražnih poravnav v trgovinskih zadevah, z dne 18. 03. 1960; obj. v Ur. l. FLRJ-MP, št. 5/61.
- 3) Sporazum med Republiko Avstrijo in FLRJ o medsebojnem priznavanju in izvrševanju preživninskih odločb, z dne 10. 10. 1961; obj. v Ur. l. FLRJ-MP, št. 2/63.
- 4) Uredbo o ratifikaciji Sporazuma o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju (Ur. l. SFRJ, št. 51/72).
- 5) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o ekvivalentnosti spričeval o zaključnem izpitu za srednje šole, z dne 27. 03. 1974; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 6/77.
- 6) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o administrativnem sodelovanju v ca-

- problem gradiva Ljubljanskega gubernija, ki je imel sedež v Ljubljani (Koroški deželni arhiv je leta 2001 v okviru pragmatične rešitve izročil Arhivu Republike Slovenije vse originalno arhivsko gradivo Ljubljanskega gubernija, ki se nanaša na del Koroške, ki je v okviru Republike Slovenije),

- izvršitev dogovora med Arhivom Republike Slovenije in Koroškim deželnim arhivom o zamenjavi gradiva, ki sta ga zbrali Zgodovinski društvi za Koroško in Kranjsko (leta 2001 je bila izvršena dogovorjena pragmatična rešitev).

V Rudarskem glavarstvu Celovec

- izvršiti primopredajo kopij indeksov in vpisov v delovodne protokole (ker so spise, ki so se nanašali na Slovenijo, škartirali že po podpisu protokola iz leta 1958,

- rudniške karte.

IV. grupa – Slovenija nima zahtev.

V. grupa – avstrijske zahteve

- arhivsko gradivo Okrajnega glavarstva Borovlje (je bilo izročeno Koroškemu deželnemu arhivu leta 2001 v okviru pragmatične rešitve).

VI. grupa – restitucije iz 2. svetovne vojne

- delo v tej grupi je bilo v glavnem končano. Ker večino gradiva, odnešenega med vojno, ni bilo mogoče najti, je bil sprejet sklep, da se vrne takoj, ko se kaj najde.

10 Seznam je narejen na podlagi Pregleda mednarodnih dvostranskih pogodbenih aktov, sklenjenih med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo (23. 2. 2001), avtor J. Čamernik, Arhiv MZZ, in na osnovi poročil avtorjev.

- rinskih zadevah in o medsebojni pomoči pri preprečevanju kršitev carinskih predpisov, z dne 15. 03. 1978; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 14/79.
- 7) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o ekvivalencah na univerzitetnem področju, z dne 29. 01. 1979; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 3/80.
 - 8) Pogodbo med Republiko Avstrijo in SFRJ o medsebojnem izvrševanju sodnih odločb v kazenskih zadevah, z dne 01. 02. 1982; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 51 2/83.
 - 9) Pogodbo med Republiko Avstrijo in SFRJ o pravni pomoči v kazenskih zadevah, z dne 01. 02. 1982; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 2/83.
 - 10) Pogodbo med Republiko Avstrijo in SFRJ o izročanju, z dne 01. 02. 1982; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 2/83.
 - 11) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o pospeševanju in zaščiti vlaganj, z dne 25. 10. 1989; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 12/90.
 - 12) Sporazum med Republiko Avstrijo in FLRJ o vodnogospodarskih vprašanjih za mejni tok Mure (sporazum o Muri), z dne 16. 12. 1954; obj. v Ur. l. FLRJ-MP, št. 10/56.
 - 13) Sporazum med Republiko Avstrijo in FLRJ o ureditvi mejnega železniškega prometa, skupaj z zaključnim protokolom in prilogami, z dne 11. 12. 1962, v besedilu sporazuma z dne 28. 04. 1967 in 10. 08. 1971; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 8/65 in 34/73.
 - 14) Pogodbo med Republiko Avstrijo in SFRJ o skupni državni meji z dne 08. 04. 1965, v besedilu pogodbe z dne 29. 10. 1975 in izmenjave not z dne 27. 10. 1979 in 03. 03. 1980; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/66, 29/76 in 9/82.
 - 15) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o mejni kontroli v železniškem prometu oseb, z dne 08. 04. 1967, v besedilu sporazuma z dne 05. 03. 1969 in z dne 06. 09. 1974;
 - 16) Sporazum med Republiko Avstrijo in SFRJ o maloobmejnem prometu oseb, z dne 28. 09. 1967, v besedilu sporazuma z dne 05. 02. 1975, z dne 24. 05. 1984 in z dne 04. 11. 1988; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 4/68, 49/76 in 9/86.
 - 17) Pogodbo med Republiko Avstrijo in SFRJ o cestnem predoru skozi Karavanke, z dne 15. 09. 1977, v besedilu pogodbe z dne 20. 10. 1980; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 3/78 in 13/82.
 - 18) Izmenjavo not med Avstrijskim veleposlaništvom v Beogradu in Državnim sekretariatom za zunanje zadeve SFRJ in v zvezi s sklenitvijo sporazuma med Avstrijsko zvezno vlado in vlado SFRJ o materialni pomoči osebam, ki so pomoči potrebne in jih je treba repatriirati v njihovo domovino, z dne 20. 05. 1964; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 2/65.
 - 19) Sporazum med upravami za telekomunikacije Avstrije in SFRJ o usklajevanju frekvenc v območju 29,7 in 960 MHz za stalne in mobilne radijske službe, z dne 23. 09. 1976; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 4/68.
 - 20) Sporazum med Zvezno vlado Republike Avstrije in Vlado FLRJ o vodnogospodarskih vprašanjih, ki se tičejo Drave, z dne 25. 05. 1954; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 1/55.
 - 21) Sporazum med Avstrijsko zvezno vlado in Zveznim izvršnim svetom Skupščine SFRJ o alpskem turističnem prometu v obmejnem območju, z dne 18. 07. 1984; obj. v Ur. l. SFRJ-MP, št. 7/86.

Bilateralni sporazumi, sklenjeni do l. 2001

- 1) Skupno sporočilo o navezavi diplomatskih odnosov med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo. Ljubljana, 15. 01. 1992; ratificirano s strani Republike Slovenije z uredbo, 04. 06. 1992; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 7/92 (Ur. l. RS, št. 32/92); velja od 15. 01. 1992.

- 2) Zapisnik o razgovorih med predstavniki Republike Slovenije in Republike Avstrije o nadaljnjih odnosih med državama na področju socialne varnosti; Dunaj, 29. 01. 1992; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 26. 03. 1992; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/92 (Ur. l. št. 19/92); velja od 29. 01. 1992.
- 3) Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o zgradbah in napravah za mejno kontrolo ter conah na območju cestnega predora skozi Karavanke; Dunaj, 12. 03. 1993; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 17. 12. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 1/94 (Ur. l. RS, št. 2/94); velja od 01. 01. 1995.
- 4) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o dvostranskem zunanjetrgovinskem sodelovanju; Dunaj, 14. 07. 1992; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 16. 09. 1992; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 13/92 (Ur. l. RS, št. 48/92); velja od 01. 02. 1993.
- 5) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije o ukinitvi vizumov, izmenjava not, Ljubljana, 19. 03. 1993; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 25. 05. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 10/93 (Ur. l. RS, št. 30/93); velja od 01. 08. 1993.
- 6) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije o spremembi sporazuma o planinskem turističnem prometu na njenem območju z dne 18. 07. 1984, v besedilu izmenjanih not z dne 16. 10. 1992; Dunaj, 09. 06. 1995, ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 29. 09. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 13/95 (Ur. l. RS, št. 59/95); velja od 01. 12. 1995.
- 7) Sporazum o zračnem prometu med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije; Ljubljana, 06. 11. 1992; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 26. 02. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/93 (Ur. l. RS, št. 14/93); velja od 01. 05. 1993.
- 8) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Republiko Avstrijo o prevzemu oseb na skupni meji; Dunaj, 03. 12. 1992; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 26. 02. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/93 (Ur. l. RS, št. 14/93); velja od 01. 09. 1993.
- 9) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o nadaljnji veljavnosti določenih jugoslovansko-avstrijskih pogodb v odnosih med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo; Dunaj, 16. 10. 1992, sprejet s strani Republike Slovenije kot akt o nasledstvu, 26. 02. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/93 (Ur. l. RS, št. 14/93); velja od 01. 11. 1993.
- 10) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o spremembah sporazuma o obmejnem prometu; Dunaj, 09. 06. 1995, ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 29. 09. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 13/95 (Ur. l. RS, št. 59/95); velja od 01. 05. 1996.
- 11) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o uporabi dveh delov slovenskega državnega ozemlja na območju smučišča "Tromeja"; Dunaj, 21. 09. 1995, ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 19. 07. 1996; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 12/96 (Ur. l. RS, št. 46/96); velja od 01. 11. 1996.
- 12) Dogovor med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o dovoljenem prestopu državne meje v določenih dneh pri mejnem kamnu XIV/266 zaradi verskih obredov pri cerkvi sv. Urbana; Ljubljana, 29. 03. 1995; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 13. 04. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 8/95 (Ur. l. RS, št. 25/95); velja od 01. 05. 1995.
- 13) Okvirni sporazum o sodelovanju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije; Ljubljana, 25. 03. 1993, ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 02. 12. 1993; obj. v Ur. l.

- RS-MP, št. 20/93 (Ur. l. RS, št. 67/93); sopogodbenica sporazuma ni ratificirala; ne velja.
- 14) Dogovor za izvajanje Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o prevzemanju oseb na skupni meji; Dunaj, 03. 12. 1992; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 26. 02. 1993; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/93 (Ur. l. RS, št. 14/93); velja od 01. 09. 1993.
 - 15) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o zgodnji izmenjavi informacij v primeru radiološke nevarnosti in vprašanih skupnega interesa s področja jedrske varnosti in varstva pred sevanji; Ljubljana, 19. 04. 1996; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 01. 10. 1996; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 15/96 (Ur. l. RS, št. 57/96); velja od 01. 12. 1998.
 - 16) Dogovor med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o dovoljenem prehodu državne meje v določenih dneh pri mejnem kamnu XXII/32 zaradi verskih obredov v cerkvi sv. Leonharda; Ljubljana, 29. 03. 1995; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 13. 04. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 8/95 (Ur. l. RS, št. 25/95); velja od 01. 05. 1995.
 - 17) Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o poteku državne meje na mejnih sektorjih II in IV do VII in delih mejnih sektorjev IX in X (regulacija Glačnice), kakor tudi XIX (reguliran Riški potok); Ljubljana, 24. 10. 1995; ratificirana s strani Republike Slovenije z zakonom, 01. 10. 1996; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 16/96 (Ur. l. RS, št. 61/96); velja od 01. 06. 1997.
 - 18) Dogovor med Ministrstvom za notranje zadeve Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za notranje zadeve Republike Avstrije o sodelovanju pri zatiranju mednarodnega organiziranega kriminala, mednarodnega ilegalnega trgovanja z mamili in mednarodnega terorizma; Ljubljana, 23. 06. 1995; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 12. 03. 1996; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/96 (Ur. l. RS, št. 17/96); velja od 03. 04. 1996.
 - 19) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije o sodelovanju pri urejanju prostora, prostorskem planiranju in regionalni politiki; Maribor, 04. 07. 1995; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 15. 11. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 15/95 (Ur. l. RS, št. 69/95); velja od 01. 09. 1996.
 - 20) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o mednarodnem prevozu stvari; Ljubljana, 04. 12. 1993; Državni zbor Republike Slovenije zavrnil ratifikacijo.
 - 21) Dogovor med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o dovoljenem prehodu državne meje pri mejnem kamnu XXIII/141 zaradi verskih obredov v župnijah Ebriach-Trögern in Jezersko; Ljubljana, 29. 03. 1995; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 13. 04. 1995; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 8/95 (Ur. l. RS, št. 25/95); velja od 01. 05. 1995;
 - 22) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o mednarodnem prevozu potnikov v izvenlinijskem cestnem prometu; Dunaj, 07. 04. 1994; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 09. 11. 1994; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 21/94 (Ur. l. RS, št. 74/94), sopogodbenica sporazuma ni ratificirala; še ne velja.
 - 23) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju pri preventivi in medsebojni pomoči pri katastrofah ali težkih nesrečah; Ljubljana, 28. 06. 1996, ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 27. 05. 1997; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 10/97 (Ur. l. RS, št. 35/97); velja od 01. 07. 1998.
 - 24) Protokol o predvidenih ukrepih za zagotavljanje tekočega prometa na mejnih prehodih; Šentilj, 29. 06. 1996; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo 04. 07. 1996; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 10/96 (Ur. l. RS, št. 36/96); velja od 15. 07. 1996.

- 25) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o socialni varnosti; Ljubljana, 10. 03. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 26. 06. 1997; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 15/97 (Ur. l. RS, št. 50/97); velja od 01. 05. 1998.
- 26) Dogovor o izvajanju Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o socialni varnosti; Dunaj, 23. 05. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 02. 10. 1997; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 17/97 (Ur. l. RS, št. 63/97); velja od 01. 05. 1998.
- 27) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije o spremembi Sporazuma o planinskem turističnem prometu na mejnem območju; Ljubljana, 09. 06. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 25. 02. 1998; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 5/98 (Ur. l. RS, št. 22/98); velja od 01. 06. 1998.
- 28) Memorandum o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operaciji ZN na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona; Ljubljana, 01. 07. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 08. 01. 1998; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 1/98 (Ur. l. RS, št. 5/98); velja od 24. 03. 1998.
- 29) Tehnični dogovor k Memorandumu o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operaciji ZN na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona; Ljubljana, 01. 07. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z uredbo, 08. 01. 1998; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 1/98 (Ur. l. RS, št. 5/98); velja od 24. 03. 1998.
- 30) Konvencija med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o izogibanju dvojnega obdavčevanja v zvezi z davki na dohodek in premoženje; Ljubljana, 01. 10. 1997; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 25. 02. 1998; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 4/98 (Ur. l. RS, št. 20/98); velja od 01. 02. 1999.
- 31) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o znanstveno-tehničnem sodelovanju; Dunaj, 08. 05. 1998, ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 23. 03. 1999; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 10/99 (Ur. l. RS, št. 28/99); velja od 01. 07. 1999.
- 32) Sporazum med Republiko Slovenijo, ki jo zastopa Ministrstvo za finance, ki deluje po pooblastilu Vlade Republike Slovenije in Oesterreichische Kontrollbank AG, Dunaj, ki zastopa Republiko Avstrijo; Ljubljana, 12. 06. 1998; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 18. 12. 1998; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 24/98 (Ur. l. RS, št. 90/98); velja od 29. 12. 1998.
- 33) Prva sprememba k Memorandumu o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operaciji ZN na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona (UNFICYP); Dunaj, 24. 07. 1998; ratificirano s strani Republike Slovenije z uredbo 9. 9. 1999; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 21/99 (Ur. l. RS, št. 78/99); sopogodbenica še ni ratificirala; še ne velja.
- 34) Prva sprememba Tehničnega dogovora k Memorandumu o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operaciji ZN na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona (UNFICYP); Dunaj, 24. 07. 1998, ratificirano s strani Republike Slovenije z uredbo, 09. 09. 1999; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 21/99 (Ur. l. RS, št. 78/99); sopogodbenica še ni ratificirala; še ne velja.
- 35) Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o enostavnejšem opravljanju mejne kontrole v železniškem in cestnem prometu; Ljubljana, 15. 04. 1999; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 22. 09. 1999; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 24/99 (Ur. l. RS, št. 82/99); sopogodbenica še ni ratificirala; še ne velja.

- 36) Sporazum med Vlado Republike Slóvenije in Zvezno vlado e Avstrije o spremembi Sporazuma o planinskem in turističnem prometu na mejnem območju; Ljubljana, 15. 04. 1999; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 22. 09. 1999; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 24/99 (Ur. l. RS, št. 82/99), sopogodbenica še ni ratificirala; še ne velja.
- 37) Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Zvezno vlado Republike Avstrije o turističnem prometu na mejnem območju (INTERREG/PHARE – OBC, obmejna panoramska pot), Schlossberg, 01. 08. 1999; ratificiran s strani Republike Slovenije z zakonom, 10. 05. 2000; obj. v Ur. l. RS-MP, št. 11/2000 (Ur. l. RS, št. 44/2000); velja od 01. 08. 2000.
- 38) Druga sprememba Memoranduma o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operacijah Združenih narodov na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona; Dunaj, 04. 02. 2000; pogodbenici sporazuma še nista ratificirali; še ne velja.
- 39) Druga sprememba Tehničnega dogovora k Memorandumu o soglasju med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju slovenskega kontingenta v mirovni operacijah Združenih narodov na Cipru v sklopu avstrijskega bataljona; Dunaj, 04. 02. 2000; pogodbenici spremembo dogovora še nista ratificirali; še ne velja.
- 40) Dogovor med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrom za obrambo Republike Avstrije o sodelovanju na področju vojaške zračne plovbe; Mayrhofen, 02. 02. 2001; še ni ratificiran; še ne velja.

Sodelovanje med posameznimi ministrskimi resorji po osamosvojitvi (do 2002)¹¹

Sodelovanje med različnimi ministrstvi obeh vlad poteka od osamosvojitve Slovenije; sprva je bilo omejeno predvsem na Ministrstvo za zunanje zadeve, od srede 90. let, ko so se pri večini ministrstev ustanovili sektorji za mednarodno sodelovanje in EU, pa se je začelo tudi neposredno sodelovanje posameznih ministrstev obeh držav.

Notranje zadeve

Stiki varnostnih organov in uspešno izvedene operativne akcije potekajo zlasti na področju ilegalnih migracij, mejne kontrole in varovanja meje ter pretočnosti prometa na mejnih prehodih, zato uvajanje Schengenskega sporazuma ni vneslo večjih posebnosti. K temu sta pripomogla Protokol o predvidenih ukrepih za zagotavljanje tekočega prometa na mejnih prehodih iz l. 1996 in Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o enostavnejšem opravljanju mejne kontrole v železniškem in cestnem prometu.¹² V zvezi z uvajanjem Schengenske meje je bila uresničena ali še poteka tudi vrsta drugih projektov (npr. na področju priprave tujske zakonodaje, vizne politike ali usposabljanja za opravljanje policijskih postopkov na EU zunanji meji – t. i. twinning-light projekt, ki ga bodo izvajale Slovenija, Avstrija in Nemčija).

¹¹ V kolikor ni drugače navedeno, je to poglavje narejeno na podlagi poročil ministrstev.

¹² Ta je nadomestil Sporazum o izvajanju mejne kontrole v železniškem prometu iz leta 1967. Omogoča neposredno sodelovanje med slovenskimi in avstrijskimi organi mejne kontrole na cestnih mejnih prehodih, npr. na mejnem prehodu Pavličevo sedlo, kjer se mejna kontrola izvaja v skupnem objektu na slovenski strani. Po sporazumu je omogočeno bolj optimalno izkoriščanje objektov mejne kontrole tudi na nekaterih drugih mejnih prehodih.

Kultura

Zgodovinska povezanost ter geografska bližina pogojujeta zelo razvejano kulturno sodelovanje med obema državama. Poleg stikov med uradnimi kulturnimi institucijami so razvite tudi druge oblike kulturnih povezav, kot so obmejno in regijsko sodelovanje, neposredne povezave med društvi, ustanovami ter posameznimi kulturnimi delavci. Sodelovanje na področju izmenjav kulturnih izvajalcev je vsa ta leta potekalo na podlagi neposrednih dogovorov med izvajalci. V zadnjih letih se povečuje tudi število slovenskih študentov na avstrijskih umetniških akademijah. Svoje mesto v dunajskem kulturnem življenju si je pridobil Kulturni center Korotan, ki deluje ob finančni podpori mesta Dunaj ter Ministrstva za kulturo Republike Slovenije ter organizira različne prireditve: razstave, koncerte, lutkovne predstave ter predstavitve knjig. Drugi slovenski center z občasnimi prireditvami je Slovenski župnijski center.¹³

Zdravstvo

Na področju zdravstva in medicine potekajo med zdravstvenimi ustanovami obeh držav različne oblike neposrednega strokovnega sodelovanja. Do leta 1991 sta imela največ stikov z avstrijskim zdravstvom Splošna bolnišnica Maribor in Univerzitetni klinični center (strokovno povezovanje, izmenjava izkušenj na posameznih medicinskih področjih).

Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo Ljubljana je sodeloval s podjetjem IMMUNO, pri katerem so nabavljali cepivo proti klopnemu meningoencefalitisu in posamezne reagenčne teste za področje virološke diagnostike. Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov Ljubljana je sprejemal na rehabilitacijsko zdravljenje avstrijske paciente.

Julija 1992 so se začeli dogovori med Ministrstvom za zdravstvo Republike Slovenije in Ministrstvom za zdravstvo, šport in varstvo potrošnikov Republike Avstrije za sklenitev Konvencije med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o socialni varnosti, ki je začela veljati 1998. leta.

Redno sodelovanje med obema ministrstvom na različnih področjih se je začelo l. 1995. Dogovori o sodelovanju so segali na različna področja (npr. skupni projekti pri raziskovanju specifičnih zdravstvenih problemov, ki so skupni obema državama – npr. preprečevanje samomorov, področje transfuziologije, izmenjava izkušenj pri organizaciji, poslovanju in vodenju zdravstvenih zavodov, skupno sodelovanje pri projektih Svetovne zdravstvene organizacije, predvsem na področju primarne zdravstvene nege, projekta zdravih mest, projekta CINDI itd.).

Splošna bolnišnica Maribor ima vzpostavljeno sodelovanje z večino oddelkov ter zdravstvenih institucij v Republiki Avstriji na strokovnem, znanstvenoraziskovalnem in upravnem področju (interna medicina, ginekologija, perinatologija, plastična in rekonstruktivna kirurgija, urologija, oftalmologija, pediatrija, anesteziologija in reanimacija).

Zavod za zdravstveno varstvo Maribor že vrsto let uspešno sodeluje z zdravstvenimi in ekološkimi ter ostalimi sorodnimi javnimi in gospodarskimi institucijami v Avstriji (npr. nadzor kvalitete podtalnih in površinskih voda).

V okviru delovne skupnosti Alpe-Jadran sodelovanje poteka neposredno med posameznimi institucijami obeh držav, zlasti na področjih javnega zdravstva (vzpostavitev zdravstveno-ekološkega monitoringa, promocija zdravja, informatika v zdravstvu), fizikalne medicine in rehabilitacije bolnikov s prizadetostjo lokomotorne aparata, zdrav-

¹³ Opomnik za pogovor z dr. Benito Ferrero-Waldner, zvezno ministrico za zunanje zadeve Republike Avstrije, ob delovnem obisku v Sloveniji, 3. oktobra 2001, MZZ, Sektor za sosednje države in JV Evropo.

stvene nege (promocija zdravja in delo v skupnosti), sodelovanja na kliničnih področjih.

Obramba

Dvostransko sodelovanje med Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za obrambo Republike Avstrije poteka na podlagi Programov bilateralnega sodelovanja med ministrstvom za obrambo obeh držav. V večini dogodkov kot nosilec sodeluje generalštab, v manjšem delu pa upravni del ministrstva. Nadaljuje se tudi sodelovanje Centra za strateške študije z Inštitutom za temeljne raziskave na Dunaju in sodelovanje na področju duhovne oskrbe.

Na splošno je sodelovanje na obrambnem področju intenzivno, brez odprtih problemov. Sodelovanje poteka zlasti na področju šolanja (šolanje pripadnikov Slovenske vojske v Centru za mirovne operacije na Dunaju),¹⁴ vojaške geografije in kartografije (kartografski projekti skupnega pomena, izmenjava novo izdanih kart in informacij ter digitalnih geografskih podatkov) ter na področju inšpektorata (medsebojna izmenjava inšpekcijskih nadzorov) in sodelovanja na vojaškotehničnem področju (večinoma gre za opremljanje slovenske vojske s terenskimi vozili Puch in pri razvoju lahkega oklepnega vozila Valuk) ter sodelovanja obmejnih enot (ogledi izvajanja vaj, sodelovanje na področju protioklepnih, izvidniških, pehotnih, letalskih, logističnih, artilerijskih enot in enot protizračne obrambe).

Od srede 90. let je bilo okoli deset srečanj na ravni ministrov, državnih sekretarjev in načelnikov generalštabov.

Kmetijstvo

Sodelovanje na področju Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije in Zveznim ministrstvom za kmetijstvo Republike Avstrije se je začelo že l. 1991, ko so se začeli redni stiki in sodelovanje med stanovskimi organizacijami s področja kmetijstva.

Bolj sistematično sodelovanje se je začelo 23. februarja 1997 s podpisom Resornega dogovora med ministrstvom za kmetijstvo obeh držav o sodelovanju v kmetijstvu. Resorni dogovor postavlja okvir poglobljenega medsebojnega sodelovanja na različnih področjih v kmetijstvu tako na regionalni kot tudi na širši ravni. Podpisani so bili še nekateri dogovori, med njimi 8. maja 2002 Memorandum o sodelovanju Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja in Agrarmarkt Austria.

Od l. 1997 sta se na bilateralni ali multilateralni ravni oba kmetijska ministra srečala petkrat, več je bilo srečanj na ravni državnih sekretarjev, pogosta pa so bila tudi skupna srečanja, povezana z obmejnimi sodelovanjem.

Posebej intenzivno bilateralno sodelovanje poteka v okviru programa PHARE. Med programe, ki se uresničujejo, sodijo:

- Revitalizacija gorskih območij na slovensko-avstrijski meji (Koroška in na območju Gorenjske in Zgornje Savinjske doline), kjer je v projekt zajeto območje vzdolž slovensko-avstrijske meje in ohranitev solčavsko-jezerske ovce. Namen je izboljšati življenjske pogoje prebivalcev in ohraniti podeželske skupnosti ter način pridelave tipičnih izdelkov in trženja;
- Projekt integrirane pridelave, predelave in trženja ter promocije sadja ob sadni cesti (na območju Štajerske);

¹⁴ Šolanje je bilo vezano predvsem na sodelovanje pripadnikov slovenske vojske v okviru avstrijskega bataljona na Cipru – UNFICYP.

- Projekt integrirane pridelave grozdja, predelave, prodaje in promocije vina;
- Projekt okolju prijazne pridelave zelenjave in zdravilnih zelišč;
- Projekt ekološkega kmetovanja in kontrole ekoloških kmetij.

Leta 2000 so se začele intenzivne priprave za novi cikel INTEREG III – PHARE – CBC za obdobje 2000-2006 z Avstrijo in Italijo (razvoj podeželja, ohranjanje kulturne dediščine, turizem na vasi).

Sodelovanje poteka tudi preko raznih oblik izobraževanja, študijskih obiskov, seznanjanja z ekološkim kmetovanjem ter okoljskimi projekti.

Problematika lipincev

Eden največjih nerešenih problemov med obema državama je vprašanje domicila in vodenja izvornih rodovniških knjig o lipincih.

Vlada Republike Slovenije si prizadeva, da organi Evropske komisije ne odločajo o tej problematiki, dokler Republika Slovenija ne postane polnopravna članica EU oziroma dokler nima možnosti enakopravnega sodelovanja pri eventuelnih pogajanjih med Italijo in Avstrijo. V ta namen je septembra 1998 naslovila na Evropsko komisijo diplomatsko noto, decembra istega leta pa še diplomatski noti Avstriji in Italiji.

Spričo dejstva, da sta Republika Avstrija in Italija podpisali dogovor o vodenju izvornih rodovniških knjig o lipincih, s katerim se je Italija odrekla pravici v prid Avstrije, je Vlada Republike Slovenije sklenila, da v skladu z 22. členom **TRIP**-sa sprejme uredbo o geografski označbi Lipicanec. Uredba je bila sprejeta januarja 1999, marca 1999 pa notificirana v Svetovni trgovinski organizaciji in WIPO.

Evropska komisija je predlagala, da Slovenija in Avstrija poskušata najti ustrezen dogovor. Vlada Republike Slovenije je imenovala pogajalsko skupino in sprejela izhodišča za pogajanja. Prišlo je do obiska kobilarne Lipica in Monterotondo, ni pa prišlo do obiska v Pibru, ker je na avstrijski strani prišlo do zamenjave vodstva, kar naj bi bil vzrok, da tehnično poročilo o stanju in možnostih sodelovanja še ni bilo izdelano.

V tem času pa je Avstrija pri **DG SANCO** (za veterino in fitosanitarna vprašanja) dosegla notifikacijo zvezne kobilarne Piber kot pooblaščen kobilarne za vodenje rodovniških knjig. Nobena od pristojnih organizacij v EU na to zahtevo ni imela pripomb. Slovenija je reagirala tako, da je na začetku l. 2002 pisno seznanila evropskega komisarja za širitev, da bo ob vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo notificirala Javni zavod Kobilarna Lipica za pooblaščen rejsko organizacijo, ki vodi izvorno rodovniško knjigo za konje lipincev.

V Sloveniji je bilo za zaščito lipincev ustanovljeno posebno društvo, ki ga vodi pesnik dr. Boris A. Novak. Društvo je do vladne politike v zvezi z lipinci zelo kritično in ocenjuje, da gre pri vladni politiki, ki slovenskega interesa v zvezi z lipinci ni uspela zaščititi, za zmes napačnih mednarodnih analiz, servilnosti in popuščanja Avstriji zaradi vstopanja Slovenije v EU.¹⁵

Gospodarstvo

Avstrija je za Nemčijo, Italijo in Hrvaško četrta najpomembnejša zunanjetrgovinska partnerka Slovenije (l. 2001).¹⁶ Je tudi najpomembnejši tuji investitor v Sloveniji.¹⁷

¹⁵ Zapis pogovora B. Repeta z Borisom A. Novakom 31. 3. 2003 in posredovano besedilo Borisa A. Novaka hranita pisca.

¹⁶ Leta 1991 je Avstrija v uvozu predstavljala tretjega (581 mio USD) in v izvozu petega (222 mio USD) zunanjetrgovinskega partnerja v blagovni menjavi s Slovenijo.

Izvoz v Avstrijo je leta 2001 znašal 692,6 mio USD (168 mrd SIT), to je 7,4 odstotka vsega slovenskega izvoza.¹⁸ Najpomembnejši izvozni proizvodi v l. 2001 so bili stroji, železniški vagoni, montažne zgradbe, električni proizvodi, osebni avtomobili in deli zanje, turbine, razni kemijski proizvodi.¹⁹

Uvoz iz Avstrije je leta 2001 obsegal 843,9 mio USD (204 mrd SIT), to je 8,3 odstotka celotnega slovenskega uvoza.²⁰ Najpomembnejši uvozni proizvodi l. 2001 so bili železniški vagoni, deli tirnih vozil, usnjeni izdelki, električni izdelki, meso, naftni derivati.²¹

Vedno pomembnejši del menjave postajajo storitve. Tako je npr. leta 1997 Slovenija v Avstrijo izvozila 289 mio USD, iz Avstrije pa uvozila za 212 mio USD storitev. Leta 1999 je slovenski izvoz storitev predstavljal okrog 234 mio USD, uvoz pa 212 mio USD. Slovenski izvoz storitev v Avstrijo je leta 2000 znašal cca. 263 mio USD, uvoz pa 190 mio USD. Po podatkih Banke Slovenije je slovenski izvoz storitev v Avstrijo leta 2001 znašal cca. 266 mio USD, uvoz pa 195 mio USD.

Slovenija ima v blagovni menjavi z Avstrijo že od leta 1991 **primanjkljaj**, ki pa se po letu 1995 stalno zmanjšuje.²² **Pokritost uvoza z izvozom** je leta 2001 znašala 82,07 odstotka. Osnovni razlog za zmanjšanje deficita je vključitev Avstrije v EU in sporazumi med Slovenijo in EU, s katerimi so se med drugim znižale carinske stopnje, kar je olajšalo pretok blaga in storitev med državama.

Struktura blagovne menjave ostaja podobna vse od leta 1991. Tako pri izvozu kot pri uvozu gre za zelo razvejano strukturo menjave, izdelkov je zelo veliko in noben ne presega šest odstotkov celotnega izvoza oz. uvoza.

Tabela 1: Blagovna menjava med Slovenijo in Avstrijo 1992 do 2001, v mio USD.²³

Leto	Izvoz v mio dolarjih	Uvoz v mio dolarjih	Pokritost uvoza z izvozom v %	Delež v slovenskem izvozu v %	Delež v slovenskem uvozu v %
1992	341	500	68	5,1	8,1
1993	303	553	55	5,0	8,5
1994	374	753	50	5,9	10,3
1995	535	914	58	6,4	9,7
1996	549	832	66	6,6	8,9
1997	565	789	72	6,8	8,4
1998	621	802	77	6,9	7,9
1999	622	805	77	7,3	8,0
2000	656	833	79	7,5	8,2
2001	693	844	82	7,5	8,3

17 Vlaganje avstrijskega kapitala v slovensko gospodarstvo je bilo visoko že l. 1992 in je pomenilo okoli 27 odstotkov vseh naložb tujih partnerjev v Sloveniji. Največ zanimanja je bilo na področju bančništva, trgovine in zavarovanj.

18 Index izvoza 2001/2000 izražen v SIT je znašal 114,6, index izvoza v USD pa 105,6.

19 Leta 1991 so bili glavni izvozni proizvodi montažne zgradbe, pohištvo, gume, grelniki vode, surov aluminij, naprave za hlajenje. Struktura izvoza glede na stopnjo obdelave je bila ugodna. Slovenija je poglavitni izvoz ustvarila z industrijskimi produkti ter kemijskimi proizvodi in ne s surovinami.

20 Index uvoza 2001/2000 izražen v SIT je znašal 110,1, index uvoza izražen v USD pa 101,3.

21 Glavni uvozni artikli l. 1991 so bili olja iz nafte, osebni avtomobili, lesna celuloza, stroji za AOP, proizvodi iz železa in neobdelan les.

22 Leta 2001 je bil deficit najnižji do sedaj; znašal je 151 mio USD.

23 Ob evropskih pravilih izravnana menjava. Gospodarski vestnik, št. 26, 1. - 7. 7. 2002; Statistični urad Republike Slovenije (1995-2001).

Finance

Na področju finančnih odnosov poteka sodelovanje v skladu z uveljavljenimi mednarodnimi standardi in brez večjih problemov. Predstavniki finančnih institucij in obeh ministrstev redno sodelujejo na bilateralnih, trilateralnih (skupaj z Republiko Madžarsko) in multilateralnih srečanjih (poleg omenjenih treh držav še Republika Češka in Republika Slovaška). Sodelovanje poteka tudi v mednarodnih finančnih institucijah, npr. v Svetovni banki in Mednarodnem denarnem skladu.

V zadnjem desetletju sta bila razrešena dva najpomembnejša problema, t. j. sporazum o izogibanju dvojnemu obdavčevanju (Konvencija med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o izogibanju dvojnemu obdavčevanju v zvezi z davki na dohodek in premoženje je bila sklenjena 1. oktobra 1997 in je stopila v veljavo 1. februarja 1999) in ureditev dolga Slovenije iz naslova Pariškega kluba.²⁴

Pogajanja z Avstrijo so se začela maja 1995 in so se uspešno zaključila s pripravo sporazuma za plačilo dolga. Slovenski dolg je sestavljen iz dela dolgov nekdanje SFRJ, ki ga dolgujejo končni uporabniki na slovenskem ozemlju.²⁵ Za dolg Slovenije se je smatral tudi dolg, ki je bil že predčasno odplačan pred 25. junijem 1991 in prenesen na subjekte zunaj Slovenije (druge republike SFRJ) na podlagi zakona SFRJ o kreditnih odnosih s tujino. Sklenitev sporazuma je odložila odločitev ÖKB, da ne namerava prevzeti terjatve Nove Ljubljanske banke (NLB) do Naftagasa – Rafinerije Novi Sad.²⁶ Slovenski strani je julija 1997 uspelo izključiti omenjeni dolg iz sporazuma, tako da sporazum v celoti temelji na načelu končnega porabnika. Dvostranski sporazum za konsolidacijo dolga je bil podpisan v Ljubljani 12. junija 1998 in je stopil v veljavo 28. decembra 1998.²⁷ V sporazumu sta se stranki dogovorili, da je Vlada Republike Slovenije odgovorna za slovenski dolg in da bo zagotovila, da bosta Abanka d. d. Ljubljana in NLB servisirali celoten dolg.²⁸

²⁴ Slovenija se je z ustavnim zakonom leta 1991 in kasneje z zakonom iz leta 1996 zavezala, da bo prevzela tisti del državnih dolgov nekdanje SFRJ, ki se nanaša na Republiko Slovenijo, in tisti delež s strani nekdanje SFRJ garantiranih dolžniških obveznosti, katerih koristniki so pravne osebe na ozemlju Slovenije. V Parizu so se 13. julija 1998 v okviru Pariškega kluba za poravnavo mednarodnih dolgov sestali predstavniki vlad držav upnic in predstavniki Vlade SFRJ in se dogovorili o konsolidaciji dolga SFRJ. Države naslednice so prevzele dolg nekdanje SFRJ.

Slovenska vlada je aprila 1993 pooblastila delegacijo, da z državami članicami Pariškega kluba uredi razmerja iz naslova refinanciranih dolgov s slovensko državno garancijo. S članicami kluba je dosegla dogovor, v skladu s katerim je Slovenija za alocirani dolg prevzela obveznosti za uporabnike s sedežem na ozemlju Republike Slovenije po načelu končnega uporabnika. Kriterij razdelitve nealociranega dolga nekdanje SFRJ je temeljil na ključu razdelitve Mednarodnega denarnega sklada, po katerem je Slovenija prevzela 16,39 odstotka nealociranega dolga.

Na podlagi splošnega dogovora se je Slovenija z upnicami Pariškega kluba ločeno pogajala in sklepala dvostranske sporazume, ki so določali višino zneska dolga. Pogajanja z vsemi upnicami so bila zaključena leta 2001. Še istega leta so bile plačane vse obveznosti, ki izhajajo iz sporazumov, razen štirih kreditov z Nemčijo.

²⁵ Kriterij končnega porabnika pri lociranju dolga nekdanje SFRJ je sprejela avstrijska banka/Österreichische Kontrollbank (ÖKB), ki je zavarovala kredite tujih bank in je pri pripravi sporazuma aktivno nastopala.

²⁶ NLB je nastopala kot dolžnik kredita, ki ga je pri Bank Austria najela za končnega porabnika Naftagas. ÖKB terjatve NLB ni želela prevzeti, ker je bila nominirana v jugoslovanskih dinarjih in je zahtevala, da celoten dolg prevzame Slovenija.

²⁷ Republiko Slovenijo je zastopalo Ministrstvo za finance, Republiko Avstrijo pa Österreichische Kontrollbank AG, Dunaj.

²⁸ S sklepom Vlade leta 1998 se je Slovenija zavezala, da bo povrnila Abanki d. d. vsak znesek, ki ga bo le-ta plačala iz naslova obveznosti, prevzetih na podlagi 6. člena zakona o načinu in pogojih izpolnjevanja obveznosti iz dvostranskih sporazumov za prevzem slovenskega dolga, ki izvira iz dvostranskih sporazumov za

Po sporazumu, ki ga je l. 2002 ÖKB sklenila z Zvezno republiko Jugoslavijo, bo del sredstev, ki jih je Slovenija že odplačala, vrnjen.²⁹

Investicije

Avstrija je po obsegu investiranja najpomembnejši tuji investitor v Sloveniji. Gre predvsem za vlaganja v trgovino, banke, druge storitve ter v papirno in kemično industrijo. Investicije vsako leto naraščajo, vendar po letu 1996 z manjšo stopnjo kot prejšnja leta. Avstrijske investicije v Sloveniji so na dan 31. 12. 2001 znašale 1.527 mio USD oz. 47 odstotkov vseh FDI. Slovenske neposredne investicije v Avstriji so na dan 31. 12. 2001 znašale 50,1 mio USD.

Slovenske naložbe v Avstrijo pa so bile redke. Slovenska podjetja so le takoj po osamosvojitvi kazala precejšno pripravljenost za vlaganje v Avstrijo. Do konca leta 1993 je bilo od skupno 769 enot neposrednih naložb v tujini 9,3 odstotka naložb v Avstrijo.³⁰ Potem pa je zanimanje upadlo. Do konca leta 1995 je bilo v Avstriji le 76 slovenskih neposrednih naložb v skupni vrednosti 49,2 milijona dolarjev. Delež naložb v Avstrijo se je zmanjšal na 4,8 odstotka. Do konca leta 1999 se stanje ni popravilo, saj so slovenske neposredne naložbe v Avstriji znašale le 41,7 milijona dolarjev. Posledica takega stanja je bila, da so nekdanj cvetoča mešana slovensko-avstrijska podjetja na avstrijskem Koroškem nazadovala ali usahnila. Razlogov, zaradi katerih je več kot trideset podjetij slovenskih ali mešanih podjetij na avstrijskem Koroškem in Štajerskem zašlo v hude težave, je bilo več. Poleg slabega odnosa matičnih podjetij in nezaupanja slovenskih poslovnežev, so bili razlogi še hude težave matičnih podjetij v Sloveniji, spremenjene gospodarsko-politične razmere in zapleti pri lastninjenju. Nekaj podjetij pa je zagotovo preživelo vlogo, ki so jo imela v času nastanka. Po ocenah vodstva slovenske narodne skupnosti je imelo pogoje za normalno poslovanje vsaj dvajset podjetij.

Drugi razlog za večji blagovni pretok je bilo povečano zanimanje posameznih slovenskih podjetij za avstrijski trg in njihov obstanek na njem. Poleg Radenske in Elana je največji uspeh doseglo Gorenje. Leta 2000 skoraj ni bilo Avstrijca, ki ne bi poznal njegovega slogana "Gorenje-bewust robust". Na avstrijskem trgu so se trdno zasedla še druga slovenska podjetja ali njihova mešana podjetja, kot Elan, Hago, Petrolatrad, Firmex itn. Omeniti je treba tudi podjetje Futura Möbel, ki so ga štiri slovenska podjetja lesne industrije leta 2000 ustanovila v Gradcu. To podjetje je pomenilo drugi poskus slovenske pohištvene industrije, da bi se ustalila na dotlej zanjo zaprtem avstrijskem trgu.

Tretji razlog je bilo članstvo Avstrije v Evropski uniji. S tem, ko je Avstrija prvega januarja 1995 uradno postala članica Evropske unije, so v njenem dvostranskem blagovnem prometu z zahodnoevropskimi državami odpadle carinske pregrade. Z vključitvijo v nov carinski in zunanjetrgovinski sistem je bila večina avstrijskega indus-

konsolidacijo dolga nekdanje SFRJ, sklenjen med SFRJ in državami članicami Pariškega kluba, ki pravi, da obveznosti, ki so bile predčasno plačane do 25. junija 1991 in prenesene na subjekte zunaj Republike Slovenije, prevzame banka dolžnica do tujine. Leta 1998 se je Abanka d. d. s tripartitno pogodbo med Republiko Slovenijo, Banko Slovenije in Abanko d. d. o ureditvi razmerij in o zavarovanju terjatve zavezala, da bo Republika Slovenija odstopila vse terjatve, ki jih bo pridobila ob prevzemu oziroma plačilu dolga. V primeru, da dobi banka kadarkoli in na kakršen koli način obveznosti povrnjene, jih nemudoma prenese na Republiko Slovenijo.

29 Sredstva bo ÖKB vrnila Abanki d. d. V skladu s pogodbo o ureditvi razmerij in zavarovanju terjatve bo Abanka d. d. prispele terjatve prenesla v proračun Republike Slovenije. Sporazum med Zvezno republiko Jugoslavijo in ÖKB določa, da prvi obrok plačila obresti zapade v plačilo 22. septembra 2007, zadnji pa 22. marca 2014. Prvi obrok plačila glavnice zapade v plačilo 22. septembra 2008, zadnji pa 22. marca 2024.

30 Prav tam.

trijskega blaga oproščena carinskih dajatev. Nova okoliščina je omogočila Sloveniji predvsem večji izvoz surovin in polizdelkov na avstrijsko tržišče. Ta možnost je bila pred letom 1995 zelo omejena, saj zaradi tega avstrijski izdelki v Evropski uniji niso bili oproščeni carinskih dajatev. Nosilci tega izvoza so bila avstrijska podjetja v Sloveniji.

Pomemben razlog povečani obojestranski blagovni menjavi je bila zagotovo tudi dobra konjunktura v obeh državah.

Med leti 1992 in 2000 se med obema državama niso pospešili in okrepili le blagovni tokovi, temveč tudi stiki na področju bančništva, turizma in prometa.

Že leta 1990 je v Ljubljani začela poslovati Länderbank, ki se je naslednje leto preimenovala v Austria bank. V naslednjih letih se je prisotnost avstrijskih bank v Sloveniji hitro krepila. Avstrijske banke so bile dolgo časa edine tuje banke, katerih hčerinska podjetja so dobila koncesijo za opravljanje vseh bančnih poslov. Poleg ÖVAG, Creditanstalt, Giro Credit in Hypo Alpe Adria bank so prišle še koroške regionalne banke, lisinške družbe in zavarovalnice. Ciljne skupine teh bank so bila najprej le podjetja z avstrijskim kapitalom, kmalu pa so svojo poslovno pozornost usmerila tudi na slovenska podjetja ter banke. Avstrijske banke pospešeno odpirajo nove poslovne enote, uvajajo nove storitve in uporabljajo sodobnejše pristope k ocenjevanju tveganj, zato njihovi krediti ter število komitentov naraščajo.³¹

Turizem

Avstrija predstavlja za slovenski turizem enega najpomembnejših trgov, saj je po številu turistov naše tretje največje tržišče (za Nemčijo in Italijo). Med vsemi tujimi turisti, ki obiščejo Slovenijo, je več kot 16 odstotkov Avstrijcev. Leta 2001 je 174.403 avstrijskih državljanov v Sloveniji doseglo 619.822 nočitev. V primerjavi z letom 1990 (pred osamosvojitvijo Slovenije) se je število turistov iz Avstrije podvojilo. Podobno je bilo tudi v obrnjeni smeri, saj se je število slovenskih turistov od 47.186 leta 1993 dvignilo na 202.707 leta 1999. Slovenska turistična organizacija je leta 2002 izbrala avstrijsko podjetje Zolles & Edinger za izdelavo nove strategije trženja turistične ponudbe v naslednjih letih.

Zaključne ugotovitve

Slovenija v devetdesetih letih ni bila med najpomembnejšimi avstrijskimi zunanjetrgovinskimi partnerji, vendar se je njen položaj v primerjavi s preteklostjo izboljšal. V avstrijskem uvozu se je gibala med 17. in 19. mestom, medtem ko je bila pri izvozu med 11. in 12. mestom. Avstrijska zvezna politika je v širitvi Evropske unije videla priložnost, da ponovno zavzame svoje dominantno mesto v osrčju Evrope, zato je tvorno podpirala tesnejše gospodarsko sodelovanje s Slovenijo, kot tudi njeno približevanje Evropski uniji. S tem namenom je Avstrijska gospodarska zbornica (WKO) novembra 1999 v Ljubljani odprla svoje predstavništvo, ki naj bi pospešilo gospodarsko sodelovanje in delovalo kot stičišče za podjetja z obeh strani meje.

Tudi med leti 1992 in 2001 avstrijska zvezna vlada ni spremenila svojega temeljnega odnosa do Slovenije. Tako kot v preteklosti je trdno zasledovala svoje ekonomske interese in ni bila pripravljena na kompromise. V prvi polovici devetdesetih let Avstrija ni hotela prisluhniti slovenskim predlogom za ureditev težav, ki so jih imela slovenska

31 Jože Prinčič, Slovensko-avstrijski gospodarski odnosi 1945–2001 (Poglavje Gospodarski stiki med Slovenijo in Avstrijo po osamosvojitvi Slovenije 1992–2001), objavljeno v tem zborniku. Kolegu Prinčiču se zahvaljujema za posredovane podatke.

podjetja pri pridobivanju delovnih dovoljenj ter s transportnimi dovolilnicami. Avstrija je celo svoj zakon o zaposlitvi tujcev spremenila tako, da so imela slovenska podjetja (Marles, Jelovica, IMP) še manjše možnosti za dokončanje izvoznih kupčij. V tem času je Avstrija zavlačevala tudi urejanje odnosov Slovenije z EFTO.³² Po vstopu v Evropsko unijo pa je imela Slovenija težave s carinami. Avstrija ni hotela upoštevati slovenskega sporazuma o gospodarskem sodelovanju z Evropsko unijo, temveč je leta 1995 bistveno povečala carine na slovenske izvozne izdelke. Carinsko stopnjo je Avstrija zmanjšala šele leta 1997. Toda v tem letu je Avstrija, da bi rešila svoj lokalni problem, znova pritisnila na Slovenijo. Poleti je uvedla davek na nakupe cigaret, s čimer je začela proces zapiranja brezcarinskih prodajaln na slovenski meji. Zaprtje teh prodajaln je za Slovenijo pomenil velik makroekonomski problem. Slovenija je bila namreč sosednjim turističnim velesilam najbolj konkurenčna z izletniško ponudbo, ki so jo sestavljali gostilne, brezcarinske prodajalne in igralnice ter poceni bencin. Turistični prihodki od nerezidentov so bili za Slovenijo bistveni ne samo za plačilno bilanco, ki je bila z Avstrijo že tako neugodna, temveč tudi za bilanco javnih financ.

Začetek pristopnih pogajanj Slovenije k Evropski uniji je bil zagotovo eden od uspehov avstrijskega predsedovanja Evropski uniji. Hkrati pa je avstrijski inštitut WIFO spomladi 1999 objavil študijo, v kateri je Slovenijo ocenil kot državo, ki zaradi težav pri privatizaciji, prevelike brezposelnosti, zastarele izvozne sestave in še drugih razlogov ni zrela za Evropsko unijo. Po tej študiji, ki je povsem odgovarjala avstrijskim interesom, Slovenija tudi v naslednjih tridesetih letih ne bi dosegla stopnje avstrijske razvitosti. Slovenski ekonomist dr. Pavle Sicherl je hitro dokazal, da je študija zasnovana na grobih napakah in zasleduje predvsem politične interese severne sosedice.³³

Pravosodje

Sodelovanje na področju pravosodja je med obema državama potekalo vse od l. 1991, ima pa tudi že daljšo tradicijo, še iz časa SFRJ.

Mednarodna pravna pomoč tako na kazenskem kot na civilnem področju poteka tekoče, sodelovanje med pravosodnimi organi obeh držav je dobro. Avstrija je Sloveniji pomagala s strokovno podporo pri ponovnem vzpostavljanju notariatov, stalna so srečanja sodnikov in javnih tožilcev, v zadnjih dveh letih pa se srečujeta tudi oba ministra za pravosodje. Vzajemna pravna pomoč pri izvajanju sodnih postopkov poteka med pristojnimi organi obeh držav na podlagi dvostranskih pogodb, ki jih je z Avstrijo sklenila že nekdanja Jugoslavija in na podlagi nekaterih mednarodnih konvencij.

Socialne zadeve

Na področju socialne varnosti od l. 5. 1998 velja Sporazum o socialni varnosti med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo (Ur. l. RS, št. 50/97-MP, št. 15/97). Ta ureja področje socialne varnosti delavcev, migrantov obeh pogodbenic, področje pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega sodelovanja in materinstva, področje nesreč pri delu in poklicnih boleznih ter področje brezposelnosti. S tem sporazumom se omogoča seštevanje zavarovalnih dob za pridobitev pravice ter izplačevanje dajatev v drugo pogodbenico.

³² Pomladni veter med sosedi. Gospodarski vestnik, št. 8, 23. 3. 1995.

³³ Jože Prinčič, Slovensko-avstrijski gospodarski odnosi 1945-2001 (Poglavje Gospodarski stiki med Slovenijo in Avstrijo po osamosvojitvi Slovenije 1992-2001), objavljeno v tem zborniku.

Odškodnine za prisilne delavce

Avstrija je prevzela izplačilo odškodnin za prisilno in suženjsko delo v času nacionalsocializma na območju današnje Republike Avstrije. Zvezni zakon o Skladu za prostovoljna izplačila Republike Avstrije nekdanjim suženjskim in prisilnim delavcem v času nacionalsocialističnega režima oziroma Zakon o Skladu za spravo je bil sprejet 7. julija 2000 in je stopil v veljavo 27. novembra 2000. Zakon ne predvideva posebne partnerske organizacije za t. i. ostali svet, ampak se morajo upravičenci iz teh držav obrniti neposredno na avstrijski Sklad za spravo. Avstrija je z izplačili že pričela. Avstrijski sklad za spravo sodeluje z Društvom izgnancev Slovenije, ki združuje večji del upravičencev do odškodnine po avstrijski zakonodaji. Po podatkih iz druge polovice leta 2001 je slovenskih upravičencev približno 1.500, od teh jih je 1.200 že poslalo izpolnjene obrazce na sedež Sklada za spravo na Dunaj.³⁴

*Okolje in prostor**Avstrijske zahteve po zaprtju Jedrske elektrarne Krško*

Med leti 1989 in 1992 so na pobudo zvezne dežele Koroške potekala pogajanja za sklenitev sporazuma med Republiko Slovenijo in deželo Koroško o obveščanju in pomoči pri naravnih in drugih nesrečah. Sporazum naj bi na zahtevo Koroške vseboval tudi zgodnje obveščanje v primeru radiološke nevarnosti. Sporazum ni bil sklenjen, saj Koroška po avstrijski zakonodaji ni pristojna za mednarodno urejanje vprašanj s področja jedrske varnosti. To vprašanje je bilo kasneje urejeno z dvema ločenima sporazumoma, sklenjenima na zvezni ravni, ki sta pokrivala vprašanje civilne zaščite ter vprašanja jedrske varnosti.

Aprila 1992 je Vlada Republike Slovenije ustanovila Mednarodno komisijo za neodvisno analizo varnosti jedrske elektrarne Krško (ICISA). V njej so sodelovali tudi člani iz Avstrije. Konec oktobra 1993 je ICISA svoje delo zaključila ter Vladi Republike Slovenije predala končno poročilo. Pri delu ICISA so bili avstrijski člani zelo aktivni, Avstrija pa je sama za potrebe dela komisije angažirala precejšnje število strokovnjakov iz različnih držav in financirala veliko večino dodatnih študij. Komisija ni naletela na varnostna vprašanja, ki bi zahtevala zaprtje JE Krško.

17. 03. 1993 je poslanec avstrijskega parlamenta A. Wabl naslovil na predsednika Vlade Republike Slovenije Janeza Drnovška pismo, s katerim protestira, češ da slovenska vlada pravočasno ne izpolnjuje dolžnosti obveščanja glede motenj JE Krško. Vsebinsko isto zahtevo je ponovil tudi s telegramom dne 13. 05. 1993.

Julija 1993 so se pričela pogajanja za sklenitev Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o zgodnji izmenjavi informacij v primeru radiološke nevarnosti in o vprašanjih skupnega interesa s področja jedrskih varnosti in varstva pred sevanji.

Decembra 1995 je Slovenija prijavila Mednarodni agenciji za atomsko energijo v okviru programa tehnične pomoči med drugim tudi projekt z naslovom *Sistem zgodnjega obveščanja v primeru jedrske ali radiološke nesreče*, ki ga je MAAE na podlagi izraženega interesa Avstrije za sofinanciranje sprejela in uvrstila pod "foolnote A" projekte. Vendar Avstrija obljubljenе finančne pomoči ni nikoli realizirala, tako da je MAAE po dveh letih leta 1997 za projekt namenila svoja sredstva.

Aprila 1996 je bil v Ljubljani podpisan sporazum o zgodnji informaciji v primeru

³⁴ Opomnik za pogovor z dr. Benito Ferrero-Waldner, zvezno ministrico za zunanje zadeve Republike Avstrije, ob delovnem obisku v Sloveniji, 3. oktobra 2001, MZZ, Sektor za sosednje države in JV Evropo.

radiološke nevarnosti. Državni zbor je sporazum ratificiral na seji 1. oktobra 1996, avstrijski parlament pa ga je ratificiral šele maja 1998. Sporazum je tako začel veljati 01. 12. 1998.

Januarja 1999 je avstrijsko veleposlaništvo v Ljubljani poslalo Ministrstvu za zunanje zadeve memorandum s prošnjo dežele Štajerske za hitro in neposredno seznanitev z ekološkimi, naravnimi in jedrskimi nesrečami v Sloveniji.

Julija 1999 je bil prvi sestanek po sporazumu o zgodnji izmenjavi informacij v primeru radiološke nevarnosti.

6. julija 1999 je avstrijska zvezna Vlada sprejela t. i. Akcijski načrt: avstrijska protijedrska politika, v katerem slovenski jedrski programi in JE Krško nista bila posebej omenjena.

7. septembra 1999 je bil avstrijski vladni načrt o protijedrski vladni politiki dopolnjen, kot sledi, do:

- Popolne uresničitve priporočil mednarodne komisije za neodvisno varnostno analizo NE Krško-ICISA, kot bistvenega elementa za izpolnitev obstoječih zahtev Sveta EU;
- prepričljive pojasnitve vseh vprašanj v zvezi s potresno varnostjo NEK (kot so bila opredeljena v sklenjenem Pristopnem partnerstvu);
- vztrajanja na čimprejšnjem možnem zaprtju NEK in nasprotovanja podaljšanju načrtovane dobe delovanja NEK ob pričakovanju, da tudi opravljena zamenjava uparjalnikov ne bo prispevala k podaljšanju dobe delovanja;
- prizadevanj za povezavo sistemov zgodnjega obveščanja Avstrije in Slovenije;
- okrepitev elektrogospodarskega sodelovanja s Slovenijo (v okviru energijskega partnerstva) z vključitvijo zvezne dežele Koroške in Štajerske na eni strani in Hrvaške na drugi strani s ciljem hitrejšega zaprtja NEK.

Septembra 1999 je avstrijska stran začela odločneje pritiskati, da bi Slovenija čim prej zaprla jedrsko elektrarno Krško, tako na uradni zvezni ravni, še bolj pa na ravni obeh dežel. V zvezi s tem je 22. 12. 1999 koroški deželni glavar dr. J. Haider v pismu predsedniku Vlade Republike Slovenije dr. J. Drnovšku izrazil zahtevo po zaprtju.

Decembra 1999 je avstrijska vlada Republiki Sloveniji v okviru sporazuma o zgodnji izmenjavi informacij v primeru radiološke nevarnosti kot darilo predala avtomatsko postajo za nadzor radioaktivnosti zraka (locirana je v Krškem).

25. novembra 2000 je bila v Ljubljani predstavitev Phare zaključnega poročila o geofizikalnih raziskavah v okolici NE Krško, ki se je je udeležila tudi številna avstrijska delegacija. V nadaljevanju je Avstrija to vprašanje nato odprla tudi na evropski ravni. Zahtevala je večja zagotovila kandidatke glede spoštovanja jedrske varnosti. V avstrijskih medijih, delu strank pa tudi na regionalni ravni so se pojavile zahteve, da avstrijska vlada s tem (poleg vprašanja nemške manjšine in t. i. nediskriminatorne denacionalizacije) pogojuje vstop Slovenije v EU. V zvezi z jedrsko varnostjo potem Avstrija, kar zadeva Slovenijo, tega ni storila.

Poročilo projekta Phare iz novembra 2000 je pokazalo, da seizmične projektne osnove NEK niso vprašljive. Slovenija je v svojo mrežo opazovalnic vključila dve novi visoko občutljivi seizmološki postaji, kar se je zgodilo do 1. 2002. Svet EU je 5. junija 2002 pripravil poročilo o stanju realizacije t. i. priporočil, ki jih je v imenu sveta EU leta 2001 oblikovala Delovna skupina za jedrsko varnost (Working party on Nuclear Safety – WPNS) pri skupini za atomska vprašanja (Atomic Questions Group – AQG), ki pa vztraja pri prejšnjem varnostnem priporočilu glede jedrske varnosti, kar pomeni, da vprašanje še ni zaključeno, kljub temu, da EU stanje zelo dobro pozna. Vztrajanje pri nerešenosti vprašanja prihaja predvsem iz Avstrije, ki v tem smislu deluje v ustreznih organih EU.³⁵

35 Gradiva MZZ in MOP, zadnje poročilo je datirano z 11. 11. 2002 (sodelovanje med Republiko Slovenijo in

Energetika

Na splošno lahko sodelovanje med Slovenijo in Avstrijo na področju energetike ocenimo kot dobro in uspešno.

Podjetje Geoplina ima s svojim avstrijskim partnerjem OMV sklenjene dolgoročne pogodbe o transportu ruskega plina, o skladiščenju plina v Avstriji in o njegovi nabavi. Sodelovanje na podjetniški ravni je korektno in brez odprtih vprašanj.

Zelo dobro je sodelovanje na področju učinkovite rabe in rabe obnovljivih virov energije, kjer ima Republika Avstrijo že veliko izkušenj. Sodelovanje med institucijami z obeh strani in izmenjavo izkušenj na tem področju ocenjujemo kot zelo koristno.

Dobro je tudi medpodjetniško sodelovanje na področju električne energije. ELES ima s svojim avstrijskim partnerjem sklenjen sporazum o medsebojnem sodelovanju, slovensko elektro gospodarstvo ima 20 odstoten delež v HE Koralpe Golica.

Problem na področju energetike se je pojavil z uredbo avstrijskega regulatorja *E-Control GmbH*, ki je prepovedala uvoz električne energije od proizvajalcev iz tretjih držav (tiste, ki niso članice EU, torej tudi Republika Slovenija) za oskrbo avstrijskih odjemalcev, z obrazložitvijo, da gre za energijo, ki je proizvedena na ekološko sporen način (uredba je stopila v veljavo 1. 11. 2001). Na zahtevo Holdinga slovenskih elektran in v skladu z 28. členom Energetskega zakona je zato Elektro-Slovenija, d. o. o. kot upravljalec omrežja sprejela odločitev o zavrnitvi dostopa do prenosnega omrežja avstrijskim proizvajalcem električne energije (4. 12. 2001). *E-Control* je na svoji spletni strani 17. decembra 2001 objavil spremembo uredbe v zvezi z uvozom električne energije iz tretjih držav in iz "črne liste" črtal Republika Slovenija. Zato je tudi Elektro-Slovenija od 18. decembra omogočila avstrijskim proizvajalcem električne energije dostop do slovenskega omrežja.

Vlada Republike Slovenije je predčasno odprla trg z električno energijo za upravičene odjemalce z letno porabo več kot 100 GWh, tako da hčerinsko podjetje Elektro-Slovenije, TALUM (aluminij) uvaža trenutno približno 25 odstotkov svojih potreb električne energije od avstrijskega *Verbunda*.

Vodno gospodarstvo

Okvir za mednarodna razmerja med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo na področju voda predstavljata meddržavna sporazuma za Dravo in Muro (sklenjena že leta 1955 in 1956; v Republiki Sloveniji ratificirana leta 1993).

Na podlagi obeh sporazumov redno delujeta:

a) Stalna slovensko-avstrijska komisija za Dravo, ki redno obravnava: kakovost, količino, okolje, gospodarsko rabo (delovanje HE in vodni režim).

Komisija je obravnavala že več pomembnih meddržavnih vprašanj ter jih uspešno rešila.

Kakovost Drave je že pet let na mejnem profilu Dravograd izboljšana za en kakovostni razred (zdaj v II. kakovostnem razredu).

Po že napovedani tožbi leta 1995 je bila dosežena sporazumna poravnava (odškodnina Sloveniji zaradi kršitve minimalnega pretoka na Mutski Bistrici zaradi delovanja hidroelektrarne (HE) Koralpe-Golica; sredstva investirana v infrastrukturo občine Muta).

Ozadje: HE Koralpe-Golica je zgrajena v Republiki Avstriji na vodotoku Mutska Bistrica, ki neposredno zatem priteče v Slovenijo. V skladu s sporazumom med Vlado

FLRJ in Republiko Avstrijo o vodnogospodarskih vprašanjih, ki se tičejo Drave in vodnopравниm dovoljenjem za gradnjo HE Koralpe-Golica, mora Republika Avstrija spoštovati določila o minimalnem pretoku Mutske Bistrice na mejnem profilu. Ponavljajoče se prekoračitve odvzema vode iz Mutske Bistrice na avstrijski strani so pomenile kršenje pogodbe med državama o minimalnih pretokih Mutske Bistrice na mejnem profilu. Vlada Republike Slovenije je leta 1997 naslovila na delniško družbo KELAG odškodninski zahtevek za povračilo ekološke škode, ki je nastala v Mutski Bistrici v obdobju 1992/1994.

V zaključni fazi je skupna petletna študija *Raziskave vodnih virov Karavank* (kot strokovna podlaga za prostorski razvoj na obeh straneh meje).

Stalna slovensko-avstrijska komisija za reko Dravo je leta 1992 sprejela sklep, da se raziščejo vodni viri na slovensko-avstrijskem mejnem območju Karavank. Mešana skupina ekspertov je pripravila program raziskav, ki je predvidel dve začetni fazi (1992-93, 1994-95) in nadaljnje dveletne etape raziskav.

Vzorno poteka strokovno sodelovanje s Koroškim deželnim uradom za vode (strokovne izmenjave).

b) Stalna slovensko-avstrijska komisija za Muro, ki redno obravnava: kakovost, količino, okolje, gospodarsko rabo (delovanje avstrijskih HE).

Vprašanja, ki se redno obravnavajo na komisiji in jih mora rešiti slovenska stran:

- dokončanje sanacije prašičerejske farme Podgrad (čezmejni vpliv z odpadnimi vodami in smradom v avstrijski Radgoni);
- zastoji pri sanaciji odpadnih voda iz Palome, Sladki vrh in Tovarne lepenke, Ceršak;
- zastoji pri izgradnji komunalne čistilne naprave Gornja Radgona ter Ceršak.

Uspešno se je zaključila skupna triletna celovita študija *Načelne vodnogospodarske zasnove za mejno Muro* (upoštevata spremenjen vodni režim zaradi delovanja HE na avstrijski strani).

Sodelovanje z avstrijsko stranjo dobro poteka tudi v okviru izvajanja Donavske konvencije; Sekretariat konvencije ima sedež na Dunaju (Konvencija o sodelovanju pri varstvu in trajnostni rabi reke Donave; Republika Slovenija ratificirala leta 1998).

Prihodnost: Zaradi implementacije *EU vodne direktive/Water Framework Directive* nas čaka še bolj pogosto ter intenzivno sodelovanje (skupno zasedanje mešanih delovnih skupin), za kar imamo zaradi dolgoletnega sodelovanja dobra izhodišča.

Prostor

Vlada Republike Slovenije in Zvezna vlada Republike Avstrije sta v Mariboru 4. julija 1995 podpisali sporazum o sodelovanju pri urejanju prostora, prostorskem planiranju in regionalni politiki (Ur. l., št. 15, 1. 12. 1995). Sporazum je zgolj formalni okvir obstoječemu in tekočemu sodelovanju, ki poteka v rednih stikih med pristojnimi organi.

1. Republika Slovenija v obdobju 2000-2003 predseduje CEMAT-u (*European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning*) in CSO Odboru visokih uradnikov (*Committee of Senior Officials*), ki je zadolžen za izvedbo programa in pripravo ministrske konference v Republiki Sloveniji septembra 2003. V aktivnosti CEMAT-a je vključenih 44 evropskih držav, tudi Republiko Avstrijo, osnovno vodilo treh let predsedovanja Republike Slovenije je implementacija vodilnih načel za trajnostni razvoj evropske celine.

2. V okviru programa INTERREG III B poteka sodelovanje z Republiko Avstrijo na dveh ravneh v okviru programa INTERREG III B za območje Alp in za območje CADSES. Program INTERREG III B je namenjen zagotavljanju trajnostnega razvoja in implementaciji Evropsko prostorsko-razvojnih perspektiv, ki jih je neformalni svet

ministrov Evropske unije sprejel v Potsdamu leta 1999. Operativni program za INTERREG III B za območje Alp je bil potrjen s strani Evropske komisije 19. decembra 2001, za INTERREG III B za območje CADSES pa 27. decembra 2001. Program INTERREG III B se izvaja v obliki skupnih transnacionalnih projektov. Prva razpisa za projekte v okviru programa INTERREG III B za območje Alp in območje CADSES se pravkar končujeta. V sodelovanju z Republiko Avstrijo si Republika Slovenija zelo želi sodelovati predvsem v opredelitvi strateških projektov v programu INTERREG III B.

3. Sodelovanje na regionalni ravni: Delovna skupnost Alpe-Jadran.

V okviru I. Komisije za urejanje prostora in varstvo okolja, ki ji predseduje avstrijska dežela Koroška, v obdobju med leti 2001-2005 Delovni skupnosti Alpe-Jadran predseduje Republika Slovenija. Leta 2000 je Delovna skupina za urejanje prostora izdala publikacijo *Prispevek k trajnostnemu prostorskemu razvoju* in se tako pridružila aktivnostim, ki v evropskem prostoru potekajo za uveljavitev trajnostnega razvoja.

Aktivnosti Delovne skupine za urejanje prostora so usmerjene v implementacijo Vodilnih načel za zagotavljanje trajnostnega razvoja evropskega kontinenta, ki jih je leta 2000 sprejel Svet Evrope, ter Evropske prostorske razvojne perspektive, ki so jih leta 1999 sprejele članice Evropske unije.

V skladu s temi smernicami ter nacionalnimi regionalnimi dokumenti je delo usmerjeno v ustvarjanje kvalitetnega prostora in zagotavljanje konkurenčnosti območja Delovne skupnosti Alpe-Jadran v širšem prostoru.

Na začetku junija 2002 je Delovna skupina za urejanje prostora v Cison di Valmarinu organizirala I. letno srečanje predstavnikov služb, pristojnih za urejanje prostora v deželah članicah Alpe-Jadran z naslovom *Prostorsko planski instrumenti – k učinkovitejšim rešitvam*. Na srečanju je bil izražen velik interes za sodelovanje in skupno obravnavo problematike urejanja prostora.

Osnovno izhodišče za izbiro teme naslednjega srečanja, ki bo leta 2003, bo specifičnost Delovne skupine kot omrežja pristojnih uprav za področje urejanja prostora, zato bomo izbrali takšno temo, ki je druge oblike mednarodnega sodelovanja ne obravnavajo.

4. Republik Slovenija in Republika Avstrija kot pogodbenici sodelujeta pri mednarodnih dejavnostih Alpske konvencije in njenih izvedbenih protokolov, ki se nanašajo na energijo, varstvo tal, hribovsko kmetijstvo, gorski gozd, turizem, promet, varstvo narave in urejanje krajine, prostorsko načrtovanje in trajnostni razvoj ter reševanje sporov. Slovenija je tik pred ratifikacijo protokolov Alpske konvencije.

Narava

1. Največ aktivnosti na področju varstva narave se odvija na območju bodočega tridržavnega parka Goričko–Örség–Raab. Projekt ustanavljanja parka je v največjem delu financiran s strani EU v okviru programa PHARE – CBC in je že v osnovi zasnovan s ciljem sodelovanja tako z Republiko Avstrijo kot Madžarsko. V "Steering Committee" omenjenega projekta je vključen predstavnik Republike Avstrije. Celoten projekt bo potekal v tesnem sodelovanju z Republiko Avstrijo. Do konca projekta decembra 2003 je predvidena priprava podrobnega predloga sodelovanja med vsemi tremi deli tridržavnega parka. Po ustanovitvi Krajinskega parka Goričko tako pričakujemo še širše in bolj poglobljeno sodelovanje.

2. PHARE – CBC Avstrija: v pripravi je finančni memorandum za ekonomsko socialno kohezijo – čezmejno sodelovanje Avstrija – Slovenija. V okviru tega programa je trenutno v usklajevanju projekt z naslovom *Cross border biodiversity conservation and sustainable development*.

3. Sodelovanje posameznih parkovnih zavodov:

TRIGLAVSKI NARODNI PARK (TNP) ima z Republiko Avstrijo naslednje oblike sodelovanja:

A. Tristranski sporazum o sodelovanju med narodnimi parki Les Ecrins (Francija), Hohe Tauern – Visoke Ture (Avstrija) in TNP (Slovenija), ki so ga leta 1996 v Franciji podpisali vsi trije tedanji ministri za okolje.

Cilji in naloge:

- priprava skupne metodologije za načrte upravljanja;
- priprava skupne metodologije za monitoring gamsov (NATURA 2000, dodatek V) in priprava skupnih upravljaljskih smernic;
- sodelovanje pri izobraževanju nadzorne službe in izmenjava izobraževalnih seminarjev;
- izmenjava šolske mladine;
- izmenjava med predstavniki lokalnih skupnosti;
- skupna promocija (potujoča razstava, internet, zgibanke, plakat);
- koordinacija in priprava skupne kandidature za program INTERREG III B;
- vključevanje TNP v primerjalne raziskovalne programe v Republiko Avstrijo.

B. PHARE – CBC:

TNP bo s partnerji iz Republike Avstrije (Koroški del narodnega parka Hohe Tauern) kandidiral na javnem razpisu, ki bo objavljen predvidoma februarja 2003, posebej za področja:

- urejanje in usmerjanje prometa v zavarovanih območjih Republike Avstrije in Republike Slovenije;
- okoljska sanacija visokogorskih postojank v Julijskih Alpah.

C. Izobraževanje na področju kmetijstva in razvoja podeželja v TNP: predavatelji iz Republike Avstrije so na območju TNP vključeni v izobraževalne programe za biokmete.

KOZJANSKI REGIJSKI PARK sodeluje z Republiko Avstrijo na naslednjih področjih:

A. Sodelovanje z Waldviertel Fremdenverkehr Management GmbH, Edelfhof 3, Zwettl: priprava in trženje ekoloških produktov;

B. Sodelovanje preko mreže EUREX-21 z Universität für Bodenkultur z Dunaja: skupni promocijski in sejemski nastopi, izobraževanje na temo trajnostnega razvoja in oživljanja tradicionalnih oblik gospodarjenja.

REGIJSKI PARK ŠKOCJANSKE JAME ima naslednje oblike sodelovanja:

A. Sodelovanje s parkom Hallstaad – Dachstein, ki je prav tako vpisan na UNESCO seznam svetovne dediščine: izmenjava izkušenj, sodelovanje pri monitoringu in arheologiji;

B. Sodelovanje s Kulturnim centrom iz Salzburga: promocija Krasa in Škocjanskih jam;

C. Sodelovanje s parkom Grossglockner, Matri: izmenjava izkušenj pri upravljanju parka in informacijskega centra.

Promet

Na področju prometa se je zelo povečal cestni promet v obeh smereh, zmanjšalo pa število obmejnih prehodov. Koprška luka je prehitela Hamburg in Trst ter postala najpomembnejše pristanišče za prevoz avstrijskega blaga. Več kot četrtno vsega avstrijskega pomorskega prometa poteka preko koprškega pristanišča.

Cestni promet

1. Pogodbeno stanje

Mednarodni cestni prevoz blaga med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo se opravlja na podlagi Sporazuma o mednarodnem cestnem prevozu stvari, ki je bil podpisan 4. decembra 1993 v Ljubljani.³⁶

Področje izven-linijskega prevoza potnikov je urejeno s Sporazumom med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o mednarodnem prevozu potnikov v izven-linijskem cestnem prometu, ki je bil podpisan 7. aprila 1994 na Dunaju.

Na področju linijskega prevoza potnikov se prevoz opravlja skladno z določili nepodpisanega Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o prevozu oseb v mednarodnem avtobusnem linijskem prometu, ki je bil med državama delovno usklajen in je pripravljen za podpis. S protokolom je določeno, da naj se določila Sporazuma uporabljajo že pred podpisom.

2. Prevoz blaga

Prevoz blaga med državama se opravlja na podlagi dovolilnic, ki jih slovenski prevozniki potrebujejo za bilateralni in tranzitni prevoz, avstrijski pa le v bilateralnem prometu.³⁷

Kontingent dovolilnic slovenskim prevoznikom ne zadošča, zato ga slovenska delegacija na vsakem bilateralnem sestanku poskuša povečati. Slovenski prevozniki za tranzit preko Avstrije potrebujejo tudi ekološke točke, ki jih dobijo na osnovi posebnega sporazuma med EU in Republiko Slovenijo.

3. Prevoz potnikov

Prevoz potnikov poteka na podlagi veljavnih sporazumov brez posebnih problemov.

4. Letalstvo

Republika Avstrija je bila ena izmed prvih držav, s katerimi je Slovenija podpisala bilateralni sporazum o rednem zračnem prometu (6. 11. 1992).

Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o poenostavitvi reševalnih prevozov ter iskalnih in reševalnih letov z dne 4. oktobra 2002 določa poenostavitve postopkov za izvajanje določenih vrst zračnega prevoza (za reševalne prevoze ter iskalne in reševalne lete), saj določa, da smejo zrakoplovi pristajati zunaj javnih letališč, osebe in prepeljane osebe pa za prestop meje ne potrebujejo potnih dokumentov.

Na področju zračnega prometa je treba omeniti še, da območna kontrola letenja na Dunaju vodi zračni promet v zgornjem zračnem prostoru v sektorju Mura (SV).

Regionalno sodelovanje in skupni projekti

Regionalno čezmejno sodelovanje med državama uspešno poteka v okviru pro-

³⁶ Sporazum še ni bil ratificiran, saj je bil predlog zakona o ratifikaciji zavrnjen na 35. seji Državnega zbora Republike Slovenije 29. septembra 1995, ker so imena krajev v sporazumu tako v avstrijskem kot v slovenskem besedilu navedena samo v nemškem jeziku. Skladno s predlogom MZZ Republike Slovenije je slovenska delegacija na pogajanjih, ki so bila 6. maja 1999 v Celju, avstrijski delegaciji predlagala, da se v besedilu sporazuma krajem v nemškem jeziku dopiše ustrezen slovenski prevod. Protokol sestanka je bil posredovan Ministrstvu za zunanje zadeve 14. julija 1999. Od takrat s strani Ministrstva za zunanje zadeve ni bilo nobenega obvestila, da bi bil postopek ratifikacije zaključen.

³⁷ Vsi prevozniki držav članic EU so namreč na podlagi podpisanega Sporazuma med Republiko Slovenijo in EGS na področju prometa (podpisan 1993) preko ozemlja Republike Slovenije oproščeni dovolilnic. Bilateralne dovolilnice se lahko uporabljajo za prevoze v/iz tretjih držav, v kolikor prevoznik tranzitira lastno državo. V kolikor lastne države ne tranzitira, so prevozi za tretje države prepovedani oz. se lahko opravijo le s CEMT dovolilnico.

gramov INTERREG/PHARE – CBC in drugih. Skupni programski dokument, ki je osnova za prekomejno sodelovanje v letih 2000-2006 je bil potrjen 5. junija 2001 na bilateralnem srečanju in vsebuje prioritete prekomejnega sodelovanja: ekonomsko kohezijo, človeške vire in regionalno sodelovanje ter trajnostni prostorski razvoj.

Po vključitvi Slovenije v EU pričakuje slovenska stran zlasti napredek pri projektih, namenjenih manjšinam, za katere je evropska komisija namenila v okviru INTERREG III A dodatnih 870.000 evrov.

Leta 1999 se je ob projektu skupne **kandidature treh dežel za organiziranje zimskih olimpijskih iger leta 2006** pričelo tesnejše sodelovanje med Slovenijo, Furlanijo-Julijsko Krajino (Italija) in Koroško (Avstrija) predvsem na področju turistične promocije.

Poteka tudi projekt čezmejnega sodelovanja *Brez meja – Senza confini*, na osnovi katerega naj bi v prihodnje obmejno območje vseh treh držav skrbelo za skupno turistično promocijo in trženje (v prihodnje naj bi sodelovala tudi Madžarska).

Prizadevanja Republike Avstrije po priznanju nemške manjšine v Republiki Sloveniji in Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (Kulturni sporazum)

Vprašanje nemško govorečih prebivalcev, državljanov Republike Slovenije je avstrijska stran uradno postavila po osamosvojitvi Republike Slovenije leta 1992, ko je Avstrija Sloveniji izročila memorandum o "nemško govoreči narodnostni skupini v Republiki Sloveniji". Neuradno je vprašanje načela že precej prej, takoj po večstrankarskih volitvah aprila 1990, na katerih je v Sloveniji zmagala združena opozicija Demos. Pred tem, v vsem povojnem obdobju, Avstrija tega vprašanja v odnosu do Jugoslavije ni upala načeti. Kronologija dogajanja v zvezi z zahtevami po priznanju manjšine, kot jo je mogoče povzeti po arhivskih dokumentih Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije in pisanju tiska, je približno taka:

- 27. 8. 1990 je mariborski odvetnik Dušan Kolnik predlagal predsedniku Predsedstva Republike Slovenije in Skupščine Republike Slovenije, da Slovenija formalno prizna nemško manjšino;
- Generalni konzulat Avstrije v Ljubljani je 6. 9. 1990 z noto zaprosil za uradne informacije o pogojih za denacionalizacijo nepremičnin;
- Predsednik slovenske vlade Lojze Peterle je 11. 10. 1990 na ÖRF ob trditvi koroškega deželnega glavarja dr. Jörga Haiderja o nemški manjšini v Sloveniji izjavil, da razen madžarske in italijanske manjšine v Sloveniji ni drugih manjšin;
- 23. 11. 1990 je Dušan Kolnik predlagal skupščini Republike Slovenije, da se 63. člen osnutka ustave Republike Slovenije dopolni tako, da bo vpisana tudi nemška manjšina;
- 6. 12. 1990 je bilo prvo ustanovno zasedanje Internacionalnega društva Most svobode, katerega predsednik je postal odvetnik Dušan Kolnik. V statutu ima društvo zapisano, da je prostovoljno združenje oseb, ki se zavzemajo za človečanske pravice, s posebnim poudarkom na manjšinskih vprašanjih in kulturnem sodelovanju med narodi, posebno Slovenci in Nemci. Med nalogami društva je tudi skrb, da bo z istimi pravicami, kot jo imata italijanska in madžarska manjšina, priznana tudi nemška manjšina;
- 24. 1. 1991 je Dušan Kolnik v intervjuju za revijo *Svobodna misel* očital Republiki Sloveniji, da v njej še vedno velja odlok predsedstva AVNOJ-a iz novembra 1944, ki naj bi bil genociden za nemški narod;
- 24. 1. 1991 je dr. Jörg Haider predlagal Lojzetu Peterletu, da v naslednje slovensko-

koroške pogovore vključijo tudi vprašanja nemške manjšine in društva Most svobode. Predsednik Vlade Lojze Peterle mu je 22. 2. 1991 in 5. 3. 1991 odgovoril, da nemške manjšine v Republiki Sloveniji ni;

- 1. 2. 1991 je Haider v zvezi s tem pisal uradno pismo Peterletu in se zavzel za pogovore med Koroško in Slovenijo o Staroavstrijcih;
- Peterle je v pismu Haiderju 20. 2. 1991 tudi uradno zanikal obstoj nemške manjšine v Sloveniji. Isto je ponovil v pismu Josefu Krainerju 21. 3. 1991;
- 26. 2. 1991 je Dušan Kolnik v pismu ministru za kulturo Janezu Dularju predlagal, da bi kazalo razmisliti, če bi v slovenski zunanji politiki, po načelu daj-dam, ponudili priznanje nemške manjšine, v zameno za priznanje suverene Republike Slovenije;
- 4. 4. 1991 je predsednik Vlade Republike Slovenije odgovoril štajerskemu deželnemu glavarju Josefu Krainerju, ki je zahteval pojasnila o nemško govorečih prebivalcih v Sloveniji, da v Sloveniji živi zelo malo posameznikov nemškega in avstrijskega rodu, ki so slovenski ali tuji državljani oz. osebe z dvojnimi državljanstvom. Pojasnil mu je tudi, da na podlagi prošnji posameznih prebivalcev Republike Slovenije za pridobitev nemškega državljanstva ni mogoče sklepati o obstoju nemško govoreče manjšine v Republiki Sloveniji. Šlo naj bi za Slovence, ki so se za to odločali predvsem iz ekonomsko-socialnih razlogov ter so se pri tem sklicevali na zakon, po katerem je bila Spodnja Štajerska med drugo svetovno vojno vključena v tretji rajh, njenim prebivalcem pa s tem podeljeno nemško državljanstvo;
- Akademiki FPÖ so 12. 10. 1991 v posebni resoluciji v Salzburgu povezovali priznanje Slovenije s priznanjem zaščite nemške manjšine v Sloveniji;
- 4. 12. 1991 je Kärntner Heimatdienst (KHD) v svojem glasilu zapisal, da je KHD za enakopravno, miroljubno sodelovanje nemških in slovenskih Korošcev in za dobrososedske odnose s Slovenijo. KHD se je solidariziralo s cilji društva Most svobode in je posebej podpiralo njegovo zahtevo, da je treba nemški manjšini v Sloveniji zagotoviti iste ustavno zagotovljene pravice, kot veljajo za italijansko in madžarsko manjšino;
- 14. 12. 1991 je Zvezno vodstvo FPÖ v javni izjavi vsebinsko povežalo priznanje Slovenije s priznanjem obstoja nemške manjšine v Sloveniji;
- 20. 1. 1992 je MZZ Republike Avstrije izdelalo dokument o nemško govorečih v Republiki Sloveniji. Slovenskemu veleposlaniku na Dunaju Bojanu Grobovščku je bilo z avstrijskega zunanjega ministrstva 23. 1. sporočeno, da naj bi se vprašanje slovenske manjšine in "staroavstrijcev" obravnavalo v istem kontekstu. V naslednjih dneh pa o tem, da naj bi se v pogajanjih med Avstrijo in Slovenijo o nasledstvu ADP dogovorili tudi o zaščiti nemško govoreče manjšine na ozemlju Slovenije v smislu krepitve manjšinskih pravic v novi Evropi;
- 23. 1. 1992 je pravna služba MZZ Republike Slovenije izdelala interno stališče o nemško govorečih prebivalcih Slovenije in menila, da ne gre za manjšino v smislu mednarodnega prava;
- 5. 2. 1992 je avstrijski zunanji minister Alois Mock v *Standardu* javno izjavil: "Avstrija ima vso pravico zastopati interese nemško govoreče manjšine v Sloveniji pri slovenski vladi, v tolikšni meri, kot se nemško govoreča manjšina v Sloveniji konstituira." Isto velja tudi obratno;
- Časopis *Der Standard* je objavil izvlečke iz dokumenta MZZ Republike Avstrije, po katerem ima Avstrija pravico zastopati interese nemško govoreče manjšine v odnosu do slovenske vlade. Isto pravico ima slovenska vlada glede zastopanja pravic Slovencev v Avstriji. Slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel naj bi v tej zvezi dal obvezujočo izjavo o zagotovitvi "institucionaliziranega dialoga" z nemško govorečo manjšino;
- 9. 3. 1992 je Rupel v intervjuju za *Večer* izjavil, "da nemške manjšine ni";

- 12. 3. 1992 je prof. dr. Nečak predstavil projekt "Nemci" na Slovenskem 1941-1955. Sočasno je že potekala ločena raziskava avstrijskega zgodovinarja dr. Stefana Karnerja, ki jo je financira avstrijska država. Stefan Karner je s pomočjo avstrijske ambasade v Sloveniji med drugim brez vednosti slovenskih oblasti izvajal anketiranje morebitnih članov nemške manjšine;
- 17. 4. 1992 je avstrijska veleposlanica Jutta Bastl slovenskemu zunanjemu ministru sporočila, da bo avstrijska stran na dogovorjenem sestanku Rupel : Mock odprla vprašanje Staroavstrijcev. Obenem se je zahvalila za odgovor Rupla glede vračanja premoženja Woschnaggu;³⁸
- 12. 5. 1992 je ob Ruplovem obisku na Dunaju Mock opozoril, da postaja vprašanje nemško govorečih državljanov Slovenije vedno bolj senzibilno in da Slovenija njihovih pravic ne bi smela vezati na njihovo število. Rupel se je strinjal in predlagal, da se to vprašanje strokovno prouči. Do takrat pa naj se ta skupina artikulira preko svojega društva;
- 11. 6. 1992 je Bastlova predstavniku MZZ Matjažu Jančarju neformalno predala besedilo avstrijskega memoranduma o avstrijski/nemški narodnostni skupini in zahtevala, da ga v najkrajšem času osebno in uradno izroči ministru ali njegovemu namestniku. Jančar jo je obvestil o aktivnosti slovenskih strokovnjakov v zvezi s tem vprašanjem;
- 12. 6. 1992 je Bastlova zunanjemu ministru Zoranu Thalerju formalno predala memorandum o avstrijski/nemški narodnostni skupnosti v Sloveniji. Thaler je memorandum pogojno vzel na znanje, s pripombo, da to ni tema za medsebojni politični dialog. Avstrija je v memorandumu kot pomembno izpostavila naslednje: 1. Priznanje obstoja nemške narodnostne skupine in zakonsko uveljavitev njenih pravic. 2. Pospesjevanje učenja nemškega jezika, zlasti na področju šolstva povsod tam, kjer se za to pokaže potreba. 3. Finančna in druga podpora kulturnim dejavnostim te narodnostne skupnosti. V slovenski vladi se je v zvezi s tem oblikovalo stališče ukrepanja, in to, da 1. vprašanje tako imenovane avstrijsko-nemške manjšine ne sprejemajo kot že vnaprej obstoječ predmet političnega dialoga, da 2. Ustava Republike Slovenije jasno definira obstoječe manjšine v Republiki Sloveniji, 3. da je treba ločevati vprašanje pravic nemško govorečih državljanov Slovenije od vprašanja pravic iz denacionalizacije in 4. da Slovenija podpira uveljavljanje splošnih človekovih pravic glede dejavnosti nemško govorečih državljanov Slovenije, ter 5. da predlagajo, da obe državi podpreta skupni znanstveni projekt;
- Konec junija 1992 je v javnost prišlo stališče A. Mocka, ki je povedal, da bo, če se bo izkazalo, da je v Sloveniji večje število nemško govoreče manjšine, ki je ohranila posebno kulturno identiteto, tudi ta manjšina morala uživati enake pravice;
- 1. 10. 1992 je Vlada Republike Slovenije sprejela stališče o "nemško govorečih" prebivalcih Slovenije;
- 2. 10. 1992 je bil v Strasbourgu sestanek odbora Parlamentarne skupščine Sveta Evrope za odnose z Vzhodno Evropo. V pogovoru o Sloveniji je glede na večkratne zahteve avstrijskega liberalca Friedericha Probsto o priznanju nemške manjšine v Sloveniji, vodja socialistične poslanske skupine Schieder dejal, da vprašanje nemško govoreče skupnosti ne sme biti ovira za sprejem Republike Slovenije v Svet Evrope;
- 18. 10. 1992 je predstavnik organizacije podonavskih Nemcev v ZDA ustno in 29. 10. 1992 pismeno na veleposlaništvu Republike Slovenije v Washingtonu zahteval "vrnitev odvzete zemlje";

³⁸ Z avstrijske strani so se iz različnih krogov množile intervencije po rešitvi posameznih konkretnih primerov v denacionalizacijskih postopkih.

- 5. 11. 1992 je avstrijski kancler Vranitzky na pogovorih z Drnovškom omenil interes Avstrije za reševanje vprašanja imovine Staroavstrijcev;
- 2. 2. 1993 je politična komisija Parlamentarne skupščine Sveta Evrope sprejela sklep, da bosta od 2.-5. marca Slovenijo obiskala dva člana komisije. Med drugim naj bi imela posebno nalogo, da raziščeta položaj nemško govoreče skupnosti v zvezi z dokumentom avstrijskega svobodnjaka Probsta, ki ga je ta komisija dobila v obravnavo;
- 2. 2. 1993 sta Kolnikovo društvo in Weingerl vložila pri ustavnem sodišču pobudo za oceno ustavnosti treh členov Zakona o denacionalizaciji;
- 15. 2. 1993 je Kolnik v svojem pismu Drnovšku interveniral za priznanje "nemške manjšine". Pri sprejemu v FUEV so to podprli koroški Slovenci. Septembra 1992 je bil ob pogovorih s Svetom Evrope v Ljubljani sprejet sklep, da bodo predstavniki nemške manjšine sodelovali pri delu komisije, ki sta jo imenovali Avstrija in Slovenija. Argument, da nemška manjšina ni strnjeno naseljena, ne drži, ker isto velja za "... Italijane in cigane. Nujno je treba takoj spremeniti tudi genocidni Zakon o denacionalizaciji". Njegovo društvo se bo obrnilo na vse evropske forume in bo storilo "še vrsto legalnih ukrepov". V tej zvezi so vložili pri ustavnem sodišču pobudo za spremembo zakona o denacionalizaciji. Opozorili da bodo vse investitorje, da so genocidni predpisi še v veljavi in da še ni pravne varnosti;
- 10. 3. 1993 je za pogovore zunanjih ministrov Peterleta in Mocka Avstrija najavila interes za razpravo o vračanju imovine Volksdeutscherjem;
- 12. 3. 1993 se je v pogovorih z Mockom Peterle zavzel za pospešitev dela znanstvenih skupin, ki naj izdelajo skupno mnenje o nemško govorečih državljanih Slovenije. O nadaljnjem dialogu o tem naj bi se dogovorila generalna sekretarja obeh ministrstev. Ugodna je ponudba avstrijskega ministra za šolstvo, da bi v južnih predelih Avstrije odprli šole za šolanje te kategorije. Glede premoženjskih vprašanj Staroavstrijcev naj se gre po redni pravni poti (opozoril na ugodno rešitev primera Woschnagg). Mock je pozdravil ugodno reševanje premoženjskega primera Woschnagg in spomnil na slučaj Herberstein. Poudaril je, da pri obravnavanju Staroavstrijcev in Slovencev v Avstriji ne gre za enako obravnavo;
- 31. 3. 1993 je Bastlova v svojem pogovoru s predstavnikom MZZ Ignacem Golobom pledirala za pospešitev dela komisije zgodovinarjev. Glede vračanja premoženja Volksdeutscherjev je poleg Herbertsteina omenila še Krisperja;
- 29. 4. 1993 je v *Kleine Zeitung* izšel intervju s Kolnikom, Pri Staroavstrijcih gre za "nemške Spodnještajerce". S sprejetjem pri Krainerju so si poleg Avstrije in Koroške pridobili podporo tudi na Štajerskem. Zahtevajo izenačenje svojega statusa z Italijani, Madžari in Romi. Prizadevajo si za izplačilo odškodnin, saj je bilo 60 odstotkov lastnine v Mariboru pred vojno v nemški lasti;
- 30. 4. 1993 ima pogovore Kučan; veleposlanica Bastlova intervenirala za priznanje "avstrijske manjšine na Štajerskem". Avstrija želi to vprašanje zrcalno povezati z vprašanjem štajerskih Slovencev;
- 7. 5. 1993 je odposlanec FPO Friedrich Probst avstrijskemu parlamentu predložil zajetno dokumentacijo o avstrijsko-nemški manjšini v Sloveniji in zahteval, da Avstrija končno ukrepa;
- 1. 6. 1993 je na seminarju v okviru Karl Brunner Europahaus v Neumarktu postavljena zahteva, naj se Avstrija pobriga, da bi "staroavstrijska manjšina na Spodnjem Štajerskem" uživala enake pravice, kot Slovenci na Koroškem;
- Junija 1993 je Österreichische Landmannschaft poslala na konferenco o človekovih pravicah pri OZN apel z opozorilom na položaj "nemško govorečih Staroavstrijcev v Sloveniji";
- 14. 6. 1993 je Bastlova v pismu Petru Venclju v vabilu za 21. 6. 1993 formalizirala

pogovore ekspertov na Dunaju kot dialog med ministrstvom dogovorjenih ekspertnih komisij;

- 18. 6. 1993 je Peterle ob najavi sestanka znanstvenikov o štajerskih Nemcih v pismu Bastlovi definiral, da so pogovori strokovni in ne pomenijo političnega dialoga med državama;
- 21. 6. 1993 so bili slovenski strokovnjaki (D. Nečak, T. Ferenc, V. Melik) na Dunaju na konsultacijah z avstrijskimi partnerji;
- 5. 7. 1993 je Kučan v pogovoru s predstavniki slovenske manjšine izjavil, da bo Slovenija morala z vso resnostjo obravnavati zahteve po priznanju "obstoja staronemške manjšine" pri nas. Če bodo raziskave pokazale, da obstaja, bo to manjšino treba priznati. Ni za recipročnost obravnavanja položaja manjšin, je pa za izenačitev prakse;
- 6. 7. 1993 je Kolnik v pismu Kučanu zahteval, naj Slovenija uradno imenuje predstavnike v komisijo strokovnjakov; če ne, bo to imelo dolgoročne posledice;
- 7. 7. 1993 je Kučan po sestanku z avstrijskim predsednikom Thomasom Klestilom na Osojah (po pisanju *Kleine Zeitung*) izjavil, da vprašanje Staroavstrijcev obstaja in da ga strokovnjaki iz obeh držav poskušajo rešiti. Staroavstrijecem se je po vojni zgodila krivica;
- 30. 10. 1993 se je Zimburg iz MZZ Avstrije zanimal pri veleposlaništvu na Dunaju, ali je Slovenija ukinila veljavnost sklepov AVNOJ-a o državljanstvu in imovini oseb nemške narodnosti;
- 30. 10. 1993 je Peterle v intervjuju za *Delo* omenil, da o "nemški manjšini" poteka strokovna raziskava in da Avstrija ne postavlja celostnih zahtev za vrnitev premoženja;
- V Droboljah pri Beljaku je koroška vlada organizirala 4. kongres narodnih skupnosti v Evropi. Na njem je Kolnik izjavil, da je Slovenija edina postkomunistična država, ki ne priznava nemške narodne skupnosti. Dr. Katja Boh, slovenska veleposlanica v Avstriji, je replicirala, da se vodi raziskava, ki bo upoštevala vse potrebne evropske kriterije za manjšine, med drugim kriterij bivanja na strnjem območju.
- 19. - 20. 11. 1993 je avstrijska stran na pogovorih Peterle : Mock v Debrečenu predlagala, naj obe skupini zgodovinarjev ločeno proučujeta vprašanje Staroavstrijcev in naj se sestajata vsakih šest mesecev. Apelirajo, naj Slovenija da Nečakovi skupini "formalen mandat" in ji zagotovi sredstva za delo. O tem bodo poslali tudi pismeni predlog. Apelirajo na ugodno reševanje vračanja premoženja posameznim avstrijskim državljanom (Woschnagg, Graeberstein);
- 25. 11. 1993 je Mock imel predavanje na temo izgnanih Nemcev. Njihov izgon je ocenil kot eno največjih krivic 20. stoletja. Rešitev tega vprašanja bi bila, da bi "reformne" države izgnance vključile v obnovo gospodarstva v njihovi nekdanji domovini. Ni dovolj samo moralna sprava o tem vprašanju, treba si je prizadevati tudi za premoženjsko poravnavo krivic;
- To vprašanje se je v javnosti (vedno bolj tudi v povezavi z zahtevami po ukinitvi avnojskih sklepov) stopnjevalo v naslednji letih. Do l. 1998 sta avstrijska in slovenska stran izdelali vsaka svojo znanstveno študijo o nemško govorečih prebivalcih Republike Slovenije (vodja projekta skupine raziskovalcev je bil na slovenski strani prof. dr. Dušan Nečak,³⁹ medtem ko je na avstrijski strani svojo študijo, katere

³⁹ Dušan Nečak (urednik in vodja projekta), *Nemci na Slovenskem 1941-1955*, Ljubljana 1998 (ponatis 2002). Raziskovalna skupina je objavila tudi ločen dvojezični povzetek raziskave (*Die "Deutschen" in Slowenien (1918-1955), Kurzer Abriss, Nemci na Slovenskem (1918-1955)*, Kratek oris, Ljubljana 1998).

namen je bil prikazati, da v Sloveniji obstaja nemška manjšina, izdelal prof. dr. Stefan Karner);⁴⁰

Rešitev za ureditev statusa nemško govoreče skupine ljudi v Sloveniji in za zadovoljitev njihovih nacionalnih, kulturnih in drugih potreb se je nato začela iskati v okviru kulturnega sporazuma, ki naj bi ga sklenili Avstrija in Slovenija. Sklenitev kulturnega sporazuma je bila tudi sicer predmet dogovarjanja, saj po mednarodnem priznanju Slovenije ni bil prevzet Sporazum o sodelovanju na področju kulture, znanosti in prosvete med SFRJ in Republiko Avstrijo iz leta 1972. Pobudo za sklenitev novega sporazuma, ki je bila dana leta 1992, sta nato sprejeli Vlada Republike Slovenije ter Komisija Skupščine Republike Slovenije za mednarodne odnose.⁴¹ Avstrijska stran je pobudo sprejela tri leta kasneje, konec leta 1995.

Zaradi nejasnosti, kaj bo z nasledstvom ADP, je bila na slovenski strani ob kulturnem sporazumu nekaj časa aktualna tudi t. i. bilateralna pogodba med obema državama o zaščiti slovenske manjšine v Avstriji. Osnutek tovrstnega sporazuma je slovensko zunanje ministrstvo pripravilo že oktobra 1992. Slovenska stran je osnutek sporazuma predala avstrijskemu kanclerju Vranitzkemu ob njegovem obisku v Ljubljani novembra 1992.⁴² Do sklenitve sporazuma potem iz različnih razlogov ni prišlo,⁴³ eden pomembnejših je bil v tem, da so se ocene glede položaja in problemov slovenske manjšine v Avstriji med obema državama bistveno razlikovale,⁴⁴ še bolj pa glede nemško govoreče skupine v Sloveniji, ki jo je avstrijska stran označevala za manjšino ("Volksgruppe"), slovenska stran pa je taki oznaki nasprotovala. Še jeseni 1997 je takratni slovenski zunanji minister Frlec izjavil, da ne pozna nobene nemške manjšine v Sloveniji,⁴⁵ medtem ko je avstrijska stran zahtevala priznanje "nemške manjšine" ("Volksgruppe") v Sloveniji v klasičnem smislu (na ravni zaščite, kakršno sta uživali avtohtoni italijanska in madžarska manjšina), hkrati pa je Sloveniji odrekala, da zastopa interese slovenske manjšine v Avstriji skozi nasledstvo ADP.

Prvi krog pogajanj o kulturnem sporazumu je na podlagi sprejetih izhodišč Vlade Republike Slovenije⁴⁶ potekal oktobra 1997, drugi krog pa junija 1998.⁴⁷ Postopoma so se stališča začela približevati, tako da je bilo v obeh krogih pogajanj usklajeno celotno besedilo sporazuma, nerešeno pa je ostalo vprašanje preambule in člena, ki sta na predlog slovenske strani omenjala ADP, na predlog avstrijske strani pa zahtevo po navedbi recipročnega priznanja t. i. "nemške manjšine" ("Volksgruppe") v Sloveniji.

Ministrstvo za zunanje zadeve je nato na podlagi sklepov vlade in odbora za mednarodne odnose⁴⁸ decembra 1998 v tretjem krogu poskušalo poiskati nove rešitve s političnimi konzultacijami. Na koncu je bila predlagana kompromisna rešitev. Namesto

40 Stefan Karner, *Die deutschsprachige Volksgruppe in Slowenien. Aspekte ihrer Entwicklung, 1939-1997*, Klagenfurt, Ljubljana, Wien 1998.

41 167. seja Vlade Republike Slovenije, 21. 4. 1992, in 72. seja skupščinske komisije, 12. 5. 1992.

42 Jančar, Razpotja, 13.

43 Slovenska politika je po osamosvojitvi skušala na novo definirati odnos do manjšin, pri čemer so do izraza prihajali tudi ideološki spori doma in v zamejstvu, kar je odnos do sosednjih držav (in do manjšine kot celote) še dodatno zapletalo. Formalno naj bi za manjšine skrbelo novoustanovljeno ministrstvo za Slovence izven Slovenije, pozneje Urad pri MZZ, ki ga je vodil državni sekretar. Delovno telo (komisija) je bilo ustanovljeno tudi v državnem zboru, ki je o manjšinski problematiki sprejel posebno resolucijo.

44 Boris Jesih, Manjšinsko vprašanje in kulturni sporazum, Tipkopis (dalje Jesih, Manjšinsko vprašanje).

45 Mladina 23. 10. 1997.

46 Arhiv Vlade Republike Slovenije, 30. seja Vlade Republike Slovenije, 2. 10. 1997.

47 Vlada in Odbor za mednarodne odnose državnega zbora sta poročilo s prvega kroga pogajanj ter izhodišča za drugi krog sprejela na 60. seji Vlade Republike Slovenije, 7. 5. 1998 oz. 50. seji odbora 15. 5. 1998.

48 71. seja Vlade Republike Slovenije, 23. 7. 1998 in 58. seja odbora, 1. 10. 1998.

ADP je uporabljen termin "mednarodni pravni instrumenti", v kar je implicitno vključena ADP, hkrati pa je bila prvič v neki mednarodni pogodbi slovenska manjšina v Avstriji omenjena kot celoten subjekt, torej ni posebej ločena na Slovence na Štajerskem in Slovence na Koroškem, saj je Avstrija v pogajanjih poudarjala, da gre pri obeh skupnostih za eno manjšino. 14. člen sporazuma določa, da "neposegajoč v obstoječe pravice slovenske manjšine v Avstriji bosta obe strani v programe sodelovanja vključevali tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno pomembnih želja in potreb slovenske manjšine v Avstriji (kot npr. projekte na področju učenja jezika, spomeniškega varstva, štipendij ipd)." Poseben (16.) člen je namenjen tudi slovensko govorečim v Avstriji zunaj območja, kjer živi slovenska manjšina, kar je povsem nov element v dvostranskih odnosih s sosedno Avstrijo, ki je omembo te kategorije svojih državljanov doslej odklanjala.⁴⁹

Na drugi strani pa so v 15. členu sporazuma zagotovljene pravice pripadnikom "nemško govoreče etnične skupine" v smislu 61. člena Ustave Republike Slovenije⁵⁰ in ne iz 64. člena (ki opredeljuje položaj madžarske in italijanske manjšine v Italiji). S tem je postavljeno dovolj jasno razlikovanje med kolektivnimi in individualnimi pravicami. Da ne bi bilo nesporazumov, je bilo dogovorjeno, da bo v obrazložitvi ("Erläuterungen") pri ratifikaciji sporazuma v avstrijskem parlamentu glede ustavnega položaja te skupine s strani avstrijske vlade posebej navedeno, da so s tem posebnim členom sporazuma pripadnikom nemške etnične skupine v Sloveniji zagotovljene pravice iz 61. člena slovenske ustave. Taka, v avstrijskem parlamentu sprejeta interpretacija ("Erläuterungen"), je zavezujoča.⁵¹

Sporazum je bil podpisan 30. aprila 2001 ob obisku avstrijske zunanje ministrice Benite Ferrero-Waldner v Ljubljani. Avstrijska stran ga je ratificirala julija 2001, slovenska pa februarja 2002, tako da je v veljavo stopil 1. maja 2002.⁵²

49 Posebej je treba opozoriti na pripadnike slovenske manjšine, ki so se zaradi slabih ekonomskih razmer na južnem Koroškem in Štajerskem odseljevali v Beljak, Celovec, Gradec in Dunaj ter v druga vitalna avstrijska središča. Oblikovala so se nova jedra poselitve. Dosega jih tudi varstvo manjšin po določenih Evropske listine in Okvirne konvencije, ki ne določa teritorija, podpira pa individualno (omejeno pa tudi kolektivno) naravo pripadnikov manjšin.

50 61. člen Ustave Republike Slovenije se glasi: (izražanje narodne pripadnosti) Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo. Ustava Republike Slovenije, Ur. l. 33/9, 23. 12. 1991.

51 V razlagi k avstrijski verziji sporazuma je tako pri členu 15 posebej poudarjeno, "da je pomembno, da je nemško govoreča manjšina v Sloveniji, taka kot ostaja danes, tu prvič izrecno omenjena v nekem meddržavnem sporazumu in obdelana v konkretnih rešitvah in da njeni pripadniki uživajo pravice v skladu z 61. členom Ustave Republike Slovenije." Primerjaj Regierungsvorlage Abkommen zwischen der Regierung der Republik Österreich und der Regierung der Republik Slowenien über die Zusammenarbeit auf den Gebieten der Kultur, der Bildung und der Wissenschaft. 563 der Beilagen zu den Stenographischen Protokollen des Nationalrates XXI. GP, 9. 5. 2001.

V tretjem členu Zakona o razglasitvi Zakona o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti je zapisano: "V 15 členu sporazuma, skladno z interpretativno izjavo, omenjeni "pripadniki nemško govoreče etnične skupine" uživajo pravice po 61. členu Ustave Republike Slovenije, Ur. l. 5, 2002, 268; Jesih, Manjšinsko vprašanje.

52 Dogajanje povzemava po: Zapis pogovora Tanje Orel-Šturm, pomočnice ministra, z dr. Petrom Marboejem, vodjem oddelka za kulturo v avstrijskem ministrstvu za zunanje zadeve, MZZ 15. 7. 1992; Poročilo o poteku dogodkov v zvezi s sklenitvijo kulturnega sporazuma z Avstrijo – odgovor na poslansko vprašanje g. Jožeta Jagodnika, ki ga je postavil na 11. redni seji DZ Republike Slovenije 18. 2. 1999; Poročilo o zaključku pogajanj, pomen podpisa Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, MZZ, 24. 4. 2001 s prilogi; Opomnik za sejo Vlade Republike Slovenije dne 26. 4. 2001 (k točki Poročilo o zaključku pogajanj s predlogom Sporazuma med Vlado

Sporazum bo veljal pet let s tem, da se samodejno podaljšuje za nadaljnjih pet let, vsaka pogodbenica ga lahko tudi pisno odpove. Zanimivo je, da je to možnost posebej poudaril tudi slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel v razpravi ob ratifikaciji v slovenskem državnem zboru. Podpis sporazuma je avstrijska zunanja ministrica ob njegovi ratifikaciji v parlamentu pospremila z besedami: "Durch dieses österreichisch-slowenische Kulturabkommen hat Slowenien nun erstmals – ich glaube, das ist ein echter Durchbruch – eine ausdrückliche und völkerrechtlich verbindliche Zusage gemacht, den noch heute in Slowenien lebenden deutschsprachigen Nachkommen der Bewohner früherer deutschsprachiger Gebiete und Gemeinden des Landes als Volksgruppe regelmäßig Kultur-Bildungs und Wissenschaftsprojekte zugute kommen zu lassen. Wir wissen natürlich, dass es sich bei dieser deutschsprachigen Gruppe um eine verstreut lebende, kleine Gruppe handelt. Aber sie ist meiner Ansicht nach umso schutzbedürftiger."⁵³

Avstrijski mediji so podpis sporazuma sprejeli z navdušenjem, pri tem pa so poudarjali, da gre le za prvi korak k priznanju manjšine v Sloveniji. V Slovenji pa je bil podpis sprejet bolj zadržano.

Vprašanje nediskriminatorne denacionalizacije⁵⁴

Avstrijska državna pogodba in kasnejše pogodbe med Jugoslavijo in Avstrijo v zvezi z zaplenjenim premoženjem med in po drugi svetovni vojni niso dokončno razrešile vprašanj, povezanih s podržavljenim premoženjem jugoslovanskih Nemcev. ADP in na njo navezujoči se odlok in navodilo jugoslovanske vlade zajemata samo premoženje tistih oseb, ki so bile avstrijski državljani na dan anšlusa in so to ostali do aprila 1945. ADP je v 27. členu Jugoslaviji dala pravico, da "zapleni, zadrži ali likvidira avstrijsko premoženje, pravice in interese, ki so v FLRJ", odškodnino za to premoženje pa da bo svojim državljanom poravnala avstrijska vlada. Dve leti kasneje je jugoslovanska vlada sprejela odlok, s katerim je na tej podlagi zadržala in likvidirala v korist FLRJ imovino, ki je na podlagi ukrepov jugoslovanskih oblasti do 28. 11. 1955 prešla v last jugoslovanske države. To imovino so predstavljale pravice, dobrine in koristi, ki so "neposredno ali posredno pripadale avstrijski državi ali avstrijskim pravnim ali fizičnim osebam (avstrijskim državljanom ali z njimi izenačenim osebam)".⁵⁵ Kaj sodi v okvir avstrijskega premoženja, je še natančneje določilo navodilo zveznega državnega sekretariata za finance l. 1957:⁵⁶ "Prvi odstavek I. točke odloka (o likvidaciji avstrijskega premoženja na podlagi ADP – ta govori, kaj je avstrijsko premoženje, op. avtorjev) se nanaša na premoženje, katerega lastnik je bil na dan 13. marca 1938 (dan anšlusa) avstrijski državljan in je to ostal na dan 28. aprila 1945 (dan vzpostavitve Avstrije)." In dalje: "Ne šteje se za avstrijsko premoženje v smislu II. točke odloka premoženje, ki je bilo last oseb, ki so bile na dan 6. aprila 1941 ali takrat, ko so bili izdani ukrepi iz I. točke odloka, jugoslovanski državljani, ne glede na to, ali so imele hkrati tudi avstrijsko državljanstvo ali pa so ga pridobili pozneje."

Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, MZZ, 11. 4. 2001.

⁵³ Več o tem: www.parlinkom.gv.at/

⁵⁴ S pravnimi vidiki medsebojnih odnosov se je ukvarjala avstrijsko-slovenska komisija pravnikov. Pisca v pričujočem poglavju problematiko predstavlja na informativni ravni.

⁵⁵ Odlok o likvidaciji avstrijskega premoženja na podlagi Državne pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratske Avstrije, Ur. l. FLRJ, št. 6-71 z dne 6. 2. 1957.

⁵⁶ Navodilo za izvrševanje odloka o likvidaciji avstrijskega premoženja na podlagi Državne pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratske Avstrije, Ur. l. FLRJ, št. 4-50 z dne 29. 1. 1958.

Prav tako se ne šteje za avstrijsko premoženje premoženje oseb, ki so od 13. marca 1938 do 28. aprila 1945 pridobile državljanstvo kake tretje države."

Tudi Pogodba med SFRJ in Republiko Avstrijo o ureditvi določenih premoženjskopравnih vprašanj⁵⁷ ne razrešuje vseh premoženjskih zahtev med državama, saj natančno določa kategorijo upravičencev,⁵⁸ med katerimi pa ni "jugoslovanskih Nemcev", ki so ob koncu vojne ali po njej našli zatočišče v Avstriji in pozneje postali njeni državljani.

Republika Slovenija je po osamosvojitvi konec leta 1991 sprejela Zakon o denacionalizaciji, katerega temeljni namen je bil poprava krivic tistim osebam, katerim je bilo s t. i. povojnimi revolucionarnimi ukrepi premoženje podržavljeno.⁵⁹ Med predpisi, ki jih zakon našteva, je tudi odlok predsedstva AVNOJ-a z dne 21. 11. 1944. Zakon veže vrnitev podržavljenega premoženja na jugoslovansko državljanstvo osebe v obdobju, ko je bilo premoženje podržavljeno. Upravičenci so morali biti jugoslovanski državljani, državljanstvo pa jim je po 9. 5. 1945 moralo biti priznано z zakonom ali mednarodno pogodbo. V postopku denacionalizacije je zato torej temeljno vprašanje, ali so osebe nemške narodnosti, ki so se ob koncu vojne in po njej prostovoljno ali nasilno izselile iz Jugoslavije, ob podržavljenju imele jugoslovansko državljanstvo.

Zakon o denacionalizaciji tudi določa, da upravičenci niso osebe, ki v času, ko jim je bilo premoženje podržavljeno, niso bile vpisane v evidenco državljanov (državljanjsko knjigo) zaradi razlogov drugega odstavka 35. člena zakona o državljanstvu FLRJ.⁶⁰ Izjema velja za tiste osebe, ki so bile zaradi verskih ali drugih razlogov internirane ali so se borile na strani protifašistične koalicije. Prav tako do vrnitve niso upravičene tiste osebe, ki so dobile ali imele pravico dobiti odškodnino za odvzeto premoženje od tuje države.

Če je bilo premoženje podržavljeno kot posledica prenehanja državljanstva z odvzemom, se šteje, da je bilo podržavljeno jugoslovanskemu državljanu.

Navedeno določilo je pomembno za položaj tistih oseb nemške narodnosti, ki so se ob koncu vojne izselile iz Jugoslavije (tu so poleg oseb, ki so se prostovoljno izselile, upoštevane tudi tiste, ki so bile iz Jugoslavije pregnane). Sprememba zakona o državljanstvu je l. 1948 namreč uvedla določilo, da se za državljane FLRJ "ne štejejo osebe nemške narodnosti, ki živijo v tujini in ki so se med vojno ali pred vojno s svojim nelojalnim ravnanjem proti narodnim in državnim koristim narodov Federativne ljudske republike Jugoslavije pregrešile zoper svoje državljanske dolžnosti."⁶¹

57 Ur. l. SFRJ, MP, št. 9/81 z dne 31. 8. 1981.

58 Jugoslavija se je obvezala Avstriji izplačati odškodnino za vse premoženje avstrijskih oseb, ki jih je na ozemlju SFRJ zajela nacionalizacija po 3. členu zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij z dne 28. aprila 1948, zanje pa ne veljajo določbe člena 27/2 ADP. Za avstrijske osebe so po tej pogodbi smatrane tiste, ki so imele avstrijsko državljanstvo na dan 28. 4. 1948 in na dan podpisa pogodbe.

59 Zakon o denacionalizaciji, Ur. l. RS, št. 27/91 z dne 29. 11. 1991.

60 Zakon o državljanstvu Demokratske federativne Jugoslavije, Ur. l. DFJ, št. 64-606 z dne 28. 8. 1945, objavljen v posebni prilogi Ur. l. SNOS in NVS, št. 35 z dne 15. 9. 1945.

Zakon o potrditvi in spremembah zakona o državljanstvu DFJ z dne 23. avgusta 1945, Ur. l. FLRJ, št. 54-370 z dne 5. 7. 1946.

Ob vzpostavitvi državljanjskih knjig so vanje vpisovali prebivalstvo glede na krajevno pristojnost njihovega prebivališča; vpisovali pa so le državljane, ki so se nahajali na območju FLRJ (6. člen Pravilnika za izvrševanje Zakona o državljanstvu FLRJ, Ur. l. FLRJ, št. 98/46 in 20/51).

61 Novela drugega odstavka 35. člena Zakona o državljanstvu, Ur. l. FLRJ, št. 105/48 z dne 4. 12. 1948.

Drugi odstavek 35. člena Zakona o državljanstvu FLRJ je dopolnil prehodno določbo Zakona o državljanstvu FLRJ iz l. 1946, s katero je bila sicer vzpostavljena pravna kontinuiteta na področju državljanstva s prejšnjimi

Sprejem zakona je bil odraz časa in v vzročni zvezi med vzroki in posledicami nacizma na jugoslovanskih tleh.⁶²

To določilo zakona o državljanstvu, ki je imelo retroaktivni učinek, je torej iz tedanjega državljankega telesa povojne Jugoslavije izločilo osebe, ki so večinoma našle zatočišče v Avstriji. Njihove interese je po letu 1990 najprej neuradno, po osamosvojitvi Slovenije pa tudi uradno vzela v zaščito Republika Avstrija.

Tiste osebe nemške narodnosti, ki jim je bilo državljanstvo odvzeto in ki so ostale v Jugoslaviji, so po l. 1948 na osnovi razpisa ministrstva za notranje zadeve FNRJ⁶³ lahko zaprosile za ponoven vpis v državljansko knjigo. Do avgusta 1951 se je v državljansko knjigo znova vpisalo več kot 97 odstotkov tistih "volksdeutscherjev", ki so ostali v FLRJ.⁶⁴ Rok za vpis se je stalno podaljševal in je dejansko ostal odprt do l. 1955. Po sporazumu med FLRJ in Nemčijo ter Avstrijo⁶⁵ so se lahko osebe nemške narodnosti iz Jugoslavije izselile, če so dobile odpust iz državljanstva, pod pogojem, da je Nemčija ali Avstrija zajamčila njihovo priselitev in izenačenje s pravicami in dolžnostmi njihovih državljanov.⁶⁶

Pristojni organi Republike Slovenije v postopkih denacionalizacije v posebnem ugotovljenem postopku ugotovijo za osebe, ki niso vpisane v evidenco državljanstva, ali so bile te osebe v času poddržavljenja jugoslovanski državljani. Postopek po zakonu o denacionalizaciji iz leta 1991 ni dopuščal dokazovanja lojalnosti ali nelojalnosti. Stališče, ki ga je v zvezi s tem zavzelo Vrhovno sodišče Republike Slovenije je bilo, da za vse osebe nemške narodnosti, ki so se izselile in živele v tujini (od uveljavitve novele drugega odstavka 35. člena Zakona o državljanstvu iz l. 1948), obstaja "pravna fikcija" o njihovi nelojalnosti, zato navedenega razloga upravni organ v postopku ni dolžan dokazovati, stranka pa tega v postopku ne more izpodbijati.⁶⁷

Obe določbi (določba o dokazovanju nelojalnosti – Zakon o denacionalizaciji in določba iz Zakona o državljanstvu iz l. 1948) sta bili nato predmet pobude za presojo pred Ustavnim sodiščem Republike Slovenije.⁶⁸ Ustavno sodišče je odločilo,⁶⁹ da

ureditvami državljanstva. Z vidika upravičenosti do denacionalizacije je pomembna zato, ker je v l. odstavku določila, kdo šteje za državljana FLRJ (tiste osebe, ki so na dan 28. 08. 1945 – na dan uveljavitve zakona bile državljani FLRJ po veljavnih predpisih).

⁶² Glej predhodna poglavja v knjigi in študijo Dušana Nečaka, "Nemci" na Slovenskem 1945-1955 v luči nemških in avstrijskih dokumentov, v Zborniku "Nemci" na Slovenskem 1941-1955, Ljubljana 2002, 219-290.

⁶³ Str. Pov. IV Br. 652/48, 18. 11. 1948.

⁶⁴ MNZ, mapa Volksdeutscherji št. 3, dopis MUP FNRJ Pov. Br. 30422, 13. 10. 1951.

⁶⁵ Službeni list FNRJ – dodatak: Mednarodni ugovori i drugi sporazumi, 5, 15. 7. 1955. Sporazum je bil sklenjen z izmenjavo not med FNRJ in Republiko Avstrijo l. 12. 1953 in 12. 3. 1954.

⁶⁶ MNZ, mapa Volksdeutscherji št. 3, dopis državnega sekretariata za notranje zadeve FLRJ, Pov. Br. 4528, 8. 3. 1955.

⁶⁷ Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. U 1510/94-7 z dne 19. 03. 1997.

⁶⁸ Pobudniki so se v oceni ustavnosti sklicevali, da je odlok predsedstva AVNOJ, na podlagi katerega je bilo prizadetim zaplenjeno premoženje, v nasprotju s temeljnimi pridobitvami pravne civilizacije. Sankcija naj bi v tem primeru temeljila na narodnostnem položaju posameznika, izvršena pa naj bi bila, ne da bi bil posameznik pred tem obtožen in obsojen. Šlo naj bi za kolektiven odvzem državljanstva in izgon, kolektivno odzemanje premoženja in torej za kolektivno sankcijo. Premoženje naj bi bilo tako odvzeto v nasprotju z določbami splošne deklaracije o človekovih pravicah in v nasprotju z določbami Mednarodnega pakta o državljanstvih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, MP, št. 7/71). Sklicevali so se tudi na člen iz protokola Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS, MP, št. 7/94). Država FLRJ naj bi večino državljanov nemške ali madžarske narodnosti v nezakonitih postopkih spoznala za nelojalne državljane in jih izgnala, l. 1948 pa naj bi jim za nazaj odvzela državljanstvo.

⁶⁹ Odločba Ustavnega sodišča, št. U-I-23/93 z dne 20. 3. 1997.

odločbi nista v neskladju z Ustavo Republike Slovenije, vendar je bila sprejeta drugačna razlaga določil zakona o denacionalizaciji. Po stališču Ustavnega sodišča Republike Slovenije je ustavno dopustna domneva o nelojalnosti, saj ima ta podlago v zgodovinsko utemeljenih okoliščinah, a hkrati ni dopustno prepovedovati posamezniku, da v postopku uveljavljanja svojih pravic dokazuje nasprotno.

Po stališču Ustavnega sodišča je razlikovanje v Zakonu o državljanstvu FLRJ, ki je veljal v času odvzema premoženja, temeljilo na kriteriju nelojalnosti in ne na kriteriju nemške narodnosti, kar mora veljati tudi danes. Ustavno sodišče pa je zavzelo tudi stališče, da je bila ureditev 2. odstavka 35. člena Zakona o državljanstvu (vzpostavitev nove evidence državljanstva) stvar takratne suverene odločitve države in da takšna ureditev ni nasprotovala splošnim pravnim načelom, ki so jih že tedaj priznavali civilizirani narodi, ki so bili v drugi svetovni vojni žrtve nacionalsocializma.⁷⁰

Ustavno sodišče je torej v odločbi iz marca 1997 delno razveljavilo principe, zapisane v odloku predsedstva AVNOJ-a iz novembra 1944 (princip kolektivne krivde). Tujcem, v obravnavanem primeru avstrijskim državljanom, je bila tedaj dana možnost, da dokazujejo, da med okupacijo niso bili nelojalni. Če to dokažejo, si lahko pridobijo slovensko državljanstvo in s tem pravico do vrnitve premoženja.

Takšna odločitev ustavnega sodišča ni zadovoljila zahtev Avstrije, ki je v odnosu do Slovenije začela zagovarjati tezo o "diskriminatorni denacionalizaciji" v Republiki Sloveniji, češ da ni skladna z modernimi pravnimi načeli in da ni evropsko, če mora nekdo dokazovati svojo nedolžnost, temveč obratno, da mu mora biti krivda dokazana.

Slovenija zavrača očitke glede denacionalizacijskih postopkov, pri čemer se opira tudi na 1. člen Haaške konvencije iz leta 1930 o reševanju nekaterih vprašanj, ki zadevajo konflikte na področju državljanstva, in ki opredeljuje načelo suverenosti države pri opredelitvi, koga šteje za svojega državljana, dokler je njena zakonodaja v skladu z mednarodnim pravom, običaji in pravili, ki veljajo za področje državljanstva, ter na Evropsko konvencijo o državljanstvu Sveta Evrope iz leta 1997, katere pogodbenica je tudi Avstrija.

Pri izvajanju ugotovitvenih postopkov upravni organi izhajajo iz kriterijev, ki jih je opredelila povojna zakonodaja; možnost dokazovanja lojalnosti je dana vsakomur, ki to zahteva, uspešnost pa le, če dokazi, ki so predloženi upravnemu organu, le-tega z gotovostjo prepričajo, da vzročna zveza posameznikove povezave z organizacijami, ki so imele za cilj genocid nad slovenskim narodom in nacističnim strojem, ni obstajala. V skladu s slovenskim pravnim redom ima vsaka stranka v postopku denacionalizacije, ki z odločitvijo upravnega organa ni zadovoljna, možnost uporabiti sodno pot (Upravno sodišče, Vrhovno sodišče, Ustavno sodišče ter v končni fazi tudi Evropsko sodišče za človekove pravice).

Obseg denacionalizacije vlagateljev iz Avstrije

Avgusta 2001 je bilo v denacionalizacijskih postopkih 1.617 zadev, ki so jih vložili vlagatelji ali sovlagatelji, ki živijo v Avstriji. Od teh je v 901 zadevi že prišlo do odločanja, vendar je bilo v celoti zaključenih samo 664 zadev (41 odstotkov). Ker lahko upravne enote glede na ugotovljeno dejansko in pravno stanje v eni zadevi izdajo več odločb, je število vseh izdanih upravnih aktov v 901 zadevi večje, in to 1.191. V 624 primerih je bilo z odločbo zahtevi v celoti ugodeno, v 36 primerih je bilo z odločbo zahtevi glede na zahtevan obseg premoženja deloma ugodeno, v 200 primerih je bila zahteva s sklepom v celoti zavržena iz procesnih razlogov, v 198 primerih je organ

70 45. točka odločbe Ustavnega sodišča, št. U-I-23/93 z dne 20. 3. 1997.

zahtevo z odločbo v celoti zavrnil, v 133 zadevah je bil postopek s sklepom ustavljen. Od 1.191 upravnih aktov je bilo do avgusta 2001 pravnomočnih 1.026, zoper 165 odločb pa je bila uvedena pritožba. O njih odloča pristojno ministrstvo kot drugostopenjski organ, ali pa so odločbe zaradi morebitnega upravnega spora na Upravnem oziroma Vrhovnem sodišču. Do 22. avgusta 2001 je bilo odločeno o 33,2 odstotka zahtevanega premoženja. Skupna vrednost zahtevanega premoženja je znašala 459,7 mio nekdanjih DEM,⁷¹ od tega je bilo že odločeno o premoženju v skupni vrednosti 152,6 mio DEM.⁷²

Podatki o denacionalizaciji (stanje na dan 22. 8. 2001)
Prebivališče vlagateljev ali upravičencev:⁷³ AVSTRIJA

Zahteve	
Število vloženih zahtev za denacionalizacijo	1617
od tega je zahtev, ki se nanašajo na agrarne skupnosti	4
Število zahtev, ki imajo kakršno koli odločbo	901
Število zaključenih zahtev	664
Odločbe	
Število vseh izdanih odločb o denacionalizaciji	1191
od tega v celoti ugodenih	624
od tega delno ugodenih	36
od tega v celoti zavrnjenih	200
od tega v celoti zavrnjenih	198
od tega ustavljenih postopkov	133
Število pravnomočnih odločb	1026
Število izdanih delnih odločb o denacionalizaciji	562
od tega v celoti ugodenih	468
od tega delno ugodenih	26
Od tega v celoti zavrnjenih	16
od tega v celoti zavrnjenih	19
od tega ustavljenih postopkov	33

Vrsta premoženja	Zahtevano m ²	Odločeno m ²	Odločeno / Zahtevano	Ugodeno m ²	Neugodeno m ²	Ugodeno / Vrnjeno
Kmetijska zemljišča	89,187,503	24,614,192	27,60 %	9,919,248	14,694,944	40,30 %
Gozdovi	166,120,453	51,259,965	30, 86 %	29,126,980	22,132,985	56,82 %
Stanovanjske enote	109,191	68,608	62,83 %	61,772	6,836	90,04 %
Poslovni prostori	50,570	35,077	69,36 %	33,744	1,333	96,20 %
Stavbna zemljišča	4,377,666	588,382	13,44 %	368,977	219,405	62,71 %

71 (Nemška marka je po tedanjem tečaju znašala nekaj več kot polovico vrednosti Eura).

72 MZZ, Statistični podatki o upravičencih s stalnim bivališčem v Republiki Avstriji, dopis ministra za pravosodje Ivana Bizjaka Ministrstvu za zunanje zadeve, 24. 8. 2001.

73 Upoštevani so upravičenci in vlagatelji, ki živijo v tujini. Pri tem so lahko (poleg njih) na isti zahtevi tudi drugi upravičenci in vlagatelji, ki pa živijo v Sloveniji ali drugi državi.

Površine v m²: Vrednosti premoženja, izražene v DEM:

Vrsta premoženja	Zahtevano DEM	Odločeno DEM	Odločeno / Zahtevano	Ugodeno DEM	Neugodeno DEM	Ugodeno / Vrnjeno
Kmetijska zemljišča	86,877,547	23,976,684	27,60 %	9,662,339	14,314,345	40,30 %
Gozdovi	55,517,455	17,131,080	30,86 %	9,734,237	7,396,844	56,82 %
Stanovanjske enote	73,918,896	46,445,808	62,83 %	41,818,041	4,627,767	90,04 %
Poslovni prostori	35,163,544	24,390,653	69,36 %	23,463,751	926,902	96,20 %
Stavbna zemljišča	139,773,199	18,786,285	13,44 %	11,780,969	7,005,316	62,71 %
Podjetja	66,518,359	20,675,767	31,08 %	20,047,590	628,177	96,96 %
Premičnine	1,945,906	1,179,167	60,60 %	1,148,823	30,344	97,43 %
Skupaj	459,714,906	152,585,445	33,19 %	117,655,751	34,929,694	77,11 %

"Nemci" na Slovenskem v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni

Kljub temu, da statistični popisi ne dajejo absolutne resnice o stanju in položaju obeh narodnosti, ki si želita status manjšine, pa iz njih vseeno lahko razberemo glavne strukturne značilnosti in procese.⁷⁴

Obravnavanje statističnih podatkov oseb nemške in avstrijske narodnosti predstavlja problem, saj se da v statističnih prikazih pridobiti podatke o obeh narodnostih ob posameznih štetjih le za nekatera kategorije. Nemce in Avstrijce so namreč zaradi majhnega deleža v strukturi prebivalstva Slovenije pri nekaterih kategorijah združevali v skupino "ostale narodnosti" ali v skupino "neslovenske narodnosti".

Zaradi preobsežnosti razprave obravnavamo le tiste podatke, ki posebej označujejo nemško in avstrijsko narodnost na Slovenskem v povojnih popisih: maloštevilnost, razpršenost, avtohtonost oz. selitvene značilnosti, začasno odsotnost iz Republike Slovenije, narodnostno mešanost družin in starost.

Prvi povojni popis v Jugoslaviji l. 1948 in vsi nadaljnji se glede narodnosti razlikujejo od prejšnjih popisov na območju Jugoslavije, saj so predvideli, da se vpogled v nacionalno sestavo prebivalstva povojne Jugoslavije dobi z vprašanjem o narodnosti. Tako je bilo mogoče prvič v zgodovini jugoslovanskih popisov dobiti stvarnejšo podobo o nacionalni sestavi prebivalstva Jugoslavije. Po prejšnjih popisih se je narodnost lahko ugotovila le posredno prek podatkov o maternem jeziku in veroizpovedi (1921, 1931), medtem ko so pri avstrijskih popisih (1880, 1890, 1900, 1910) ugotavljali narodnost po občevalnem jeziku. Poznavanje in ločevanje različnih kategorij "nemštva" v popisih pa je pomembno, če jih primerjamo s števili v povojnih popisih.

V prispevku sta obravnavani dve kategoriji "Nemcev", in to tisti, ki sta ob štetjih prebivalstva izjavili, da je njihov materni jezik nemščina; za njih uporablja statistični izraz "osebe z nemškim maternim jezikom", medtem ko za skupino oseb, ki so se ob popisih izrekli za avstrijsko ali nemško narodnost, uporablja izraz "Nemci" v narekovajih. Obeh kategorij namreč ne moremo obravnavati skupno pod oznako "Nemci", temveč ločeno. Vzrok je v tem, da več kot tretjini oseb, ki so se izrekle za avstrijsko ali nemško narodnost, nemščina ni bila materni jezik, in da je kar dve tretjini oseb z nemškim maternim jezikom bilo slovenske, hrvaške, srbske, češke ali katere druge narodnosti.

⁷⁴ Prispevek je rezultat obdelave statističnih podatkov šestih povojnih popisov prebivalstva in podaja podatke, ki se jih da izluščiti iz izidov popisov prebivalstva v letih 1948, 1953, 1961, 1971, 1981 in 1991. Primerljivi podatki iz popisa l. 2002 še niso na voljo.

Značilnosti, ki opredeljujejo "Nemce", t. j. osebe avstrijske in nemške narodnosti ter osebe z nemškim maternim jezikom in so enake ali vsaj podobne v vseh šestih popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni, so: maloštevilnost, razpršenost, v pretežni meri neavtohtonost in posebna strukturiranost te skupine prebivalstva.

Maloštevilnost

Prebivalci, ki so se izjavljali za "Nemce" in jim je bila materni jezik nemščina, so v primerjavi s stanjem med obema vojnama maloštevilni. Njihovo število je upadalo iz popisa v popis, še bolj pa njihov delež v prebivalstvu Slovenije.

Če rezultate popisa iz l. 1991 primerjamo s številčnim stanjem nemške manjšine pred 2. svetovno vojno, ki je za nemško manjšino pomenila usodno prelomnico, ugotovimo, da število "Nemcev" dosega le 2,6 odstotka predvojnega števila, število oseb, ki jim je bila materni jezik nemščina, pa 5,3 odstotka.

Opozoriti velja, da je prvi povojni popis l. 1948 naštel največje število "Nemcev" v vseh povojnih popisih na Slovenskem (in to 2.406).⁷⁵ Nadaljnji popisi so prikazovali nenehno upadanje in to vse do l. 1981, ko jih je bilo najmanj, to je 560. Upadanje števila oseb nemške in avstrijske narodnosti zasledimo tudi na območju celotne **Jugoslavije**, kjer je bilo upadanje števila Nemcev veliko večje kot v Sloveniji. Do l. 1991 je nato njihovo število v Sloveniji naraslo za tretjino. Kot kaže, gre povečanje predvsem na račun priselitve "nemških" članov iz mešanih zakonov slovenskih delavcev na začasnem delu v Avstriji in Nemčiji ter v nekaterih drugih državah, pa tudi nekaterih drugih priseljenih Nemcev in Avstrijcev. Tako se je za Avstrijce opredelilo 199 oseb, za Nemce pa 546, skupaj 745.⁷⁶ Delež "Nemcev" v prebivalstvu Slovenije je znašal manj kot pol desetinke odstotka – 0,038 odstotka. Po številčnosti so bili pripadniki obeh narodnosti in osebe z nemškim maternim jezikom na enajstem mestu.⁷⁷

Razdrobljenost, razpršenost

Poleg maloštevilnosti je druga značilnost "Nemcev" razdrobljenost po vsem slovenskem ozemlju. Nemško prebivalstvo je bilo tako po narodnosti kot po maternem jeziku navzoče v vseh večjih upravno-teritorialnih enotah – okrajih, občinah. "Nemci" nikjer niso prebivali in ne prebivajo strnjeno. Njihova koncentracija v nobenem okraju (popisa

⁷⁵ Iz statistike seveda ni mogoče ugotoviti, kolikšno število oseb se v popisu leta 1948 zaradi dejanskega znižanja števila Nemcev po 2. svetovni vojni in kulturnopolitičnih vplivov ni želelo izjasniti za Nemce oz. Avstrijce, vsekakor pa verjetno velja tudi za Slovenijo to, kar so ugotovili že avtorji oz. statistiki, ko so za Vojvodino navedli, da se določen neugotovljiv del Nemcev ni želel izjasniti za nemško narodnost, bodisi zaradi političnih razlogov bodisi ker za to niso imeli možnosti (Nemcev v taboriščih – v Vojvodini sta bili dve veliki – niso popisovali).

⁷⁶ Navodila za popisovalce so glede narodnostne pripadnosti določala: "Skladno z 214. členom Ustave SR Slovenije je vsakomur zagotovljena popolna svoboda izjavljanja in opredeljevanja narodnostne pripadnosti. Na osnovi ustavnih določil morate na to vprašanje vpisati natančno tak odgovor, kot vam ga oseba pove. Za osebo, ki ne želi odgovoriti ali se ne želi opredeliti o narodnostni pripadnosti, vpišite "ni želel odgovoriti" ali "se ni želel opredeliti". Po določilih 22. člena zveznega zakona o popisu popisovalec ali katera koli druga oseba ne sme kakor koli vplivati na izjavo osebe o njeni narodnostni pripadnosti. Če kdor koli krši določila tega člena, je za to kazensko odgovoren."

⁷⁷ Po številčnosti so bili pripadniki obeh narodnosti na enajstem mestu (Nemci na 12. mestu, samo Avstrijci pa na 14. – npr. za Čehi in Ukrajinci). Glede na materni jezik se je 1.543 oseb, ki jim je bila materni jezik nemščina, uvrstilo za osebami s slovenskim, italijanskim, madžarskim, romskim, makedonskim in različnimi kombinacijami hrvaško-srbskega jezika na 11. mesto.

l. 1948 in 1953) ali občini (v popisih od 1971 dalje) ni dosegla odstotka vsega prebivalstva. V popisih od 1971-1991 so "Nemci" največji delež v neki občini dosegli l. 1971 v občini Maribor in l. 1991 v občini Lendava (0,12 odstotka). Po številu jih je bilo največ v občini Maribor – 115, v vseh drugih pa manj kot 35.

V vseh občinah je bilo navzočih tudi 1.543 prebivalcev Slovenije z nemškim maternim jezikom. Vendar so največji delež dosegli v občini Lendava – 0,22 odstotka, kjer jih pred 2. svetovno vojno skoraj ni bilo. V nobeni občini skupina oseb z nemškim maternim jezikom glede na materni jezik ni prišla med prvih pet po številu najmočnejših skupin.

Tudi če podatke prilagodimo novim, manjšim občinam, je stanje enako.

Pregled po najnižjih upravnoteritorialnih enotah – po krajevnih skupnostih in naseljih pokaže presenetljive podatke o razdrobljenosti.⁷⁸

"Nemci" so bili navzoči kar v 309, osebe z nemškim maternim jezikom pa v 459 naseljih. V Sloveniji so bila le štiri naselja, v katerih je število "Nemcev" preseglo deset (Ljubljana 99, Maribor 87, Kranj in Murska Sobota po 12) in le 13 naselij z več kot deset osebami z nemškim maternim jezikom. Več kot polovica "Nemcev" ter več kot tretjina oseb z nemškim maternim jezikom je živela v naseljih z enim, dvema ali tremi osebami ene ali druge narodnosti oz. osebami z nemškim maternim jezikom.

Vprašanje avtohtonosti in selitvene značilnosti

Pregled po nekdanjih historičnih naseljitvenih območjih

Mnoga naselja ali kraji, v katerih se pojavlja nemško prebivalstvo, ter njihova maloštevilčna zastopanost kažejo na veliko razdrobljenost in navzočnost tudi daleč od njihovega historičnega naseljitvenega območja. Pregled števila obeh skupin na območjih, kjer so bili Nemci med obema vojnoma močnejše zastopani, nam pokaže, da jih je na nekdanjih agrarnih poselitvenih območjih ostalo malo, medtem ko jih je bilo več v mestih. Tako je v Ljubljani, Mariboru, Celju in na Ptuju pred 2. svetovno vojno prebivalo nekaj manj kot petina nemške manjšine na Slovenskem (okoli 5.000), l. 1991 pa četrtnina "Nemcev" (190) ter tretjina oseb z nemškim maternim jezikom (okoli 500). Na Apaškem polju so bili po popisu l. 1991 le še trije "Nemci", oz. 25 oseb z nemškim maternim jezikom (v treh oz. 11 naseljih). V prekmurskih vaseh Kramarovci, Fikšinci, Ocinje in Serdica sta bili le dve osebi z nemškim maternim jezikom, medtem ko "Nemcev" ni bilo več. Kljub temu, da "nemško govoreče ljudi" z nekdanjega nemškega jezikovnega otoka na Kočevskem predstavlja društvo Kočevarjev staroselcev iz Kočevskih Poljan in deloma tudi društvo Peter Kozler iz Ljubljane, se je tam za nemško narodnost opredelilo le pet oseb, oseb z nemškim maternim jezikom pa je bilo le 19.⁷⁹

⁷⁸ "Nemci" so navzoči celo v 242 krajevnih skupnostih, vendar le v eni presegajo število deset. Osebe z nemškim maternim jezikom pa so navzoče kar v 514 krajevnih skupnostih, a le v eni presegajo število 20. Še bolj presenetljivi so podatki za posamezna naselja, saj je kljub temu, da so navzoči v vsakem 20. naselju, njihova številčnost v njih zanemarljiva.

⁷⁹ Preveriti bi bilo treba trditve predsednika društva, da jih v popisu ni zato, "ker so popisovalci na terenu izjavljali, da se nihče ne more opredeliti za Kočevarja". Tako naj bi stare ljudi, ki niso znali besede slovensko, vpisali kot "Slovence". Vsekakor zadnji popis iz l. 1991 glede nemškega prebivalstva na Kočevskem danes verjetno ne prikazuje več resničnega stanja, saj društvo Kočevarjev – staroselcev v Kočevskih Poljanah šteje več deset članov, ki pasivno in aktivno obvladajo "kočevarsko" narečje in se prištevajo med pripadnike nemške manjšine v Sloveniji.

Zanimivi so tudi podatki o kraju rojstva. Več kot polovica (54 odstotkov) "Nemcev" in skoraj dve tretjini (64,5 odstotka) oseb z nemškim maternim jezikom je bila po popisu l. 1991 rojenih v tujini. Tako velik delež rojenih v tujini pri obeh skupinah gre v veliki meri na račun povečanja števila zdomcev in njihovih družinskih članov oz. oblikovanja mešanih zakonov v tujini.

Da velik del obravnavanih skupin nima značaja avtohtonosti, dokazujejo podatki o njihovih selitvenih značilnostih, saj se je več kot polovico "Nemcev" ter oseb z nemškim maternim jezikom doselilo iz tujine. V veliki večini gre za priselitev iz Avstrije in Nemčije. Iz slednje skoraj enkrat več kot iz Avstrije.

Pregled po obdobjih priseljivanja iz tujine kaže, da se jih je kar 93 odstotkov doselilo v obdobju po 2. svetovni vojni (1946-1991). Skoraj četrtnina vseh doseljenih je prišla v obdobju med zadnjima dvema popisoma.

Podatki iz popisov o kraju rojstva in podatki o avtohtonih in priseljenih osebah potrjujejo, da glede avtohtonosti večine "Nemcev" ter oseb z nemškim maternim jezikom ne moremo uvrstiti med ostanke predvojne nemške narodne manjšine na Slovenskem oz. njihove potomce.

Druge značilnosti nemškega prebivalstva

Obe skupini označuje posebna strukturiranost, ki v mnogočem izrazito odstopa od slovenskega povprečja: nesorazmerje med spoloma (le tretjina moških), majhno število otrok,⁸⁰ visoka starostna sestava,⁸¹ velik delež začasno bivaajočih v tujini,⁸² narodnostna nehomogenost družin.⁸³ Posledica narodnostne nehomogenosti je tudi, da nemščino kot pogovorni jezik v družini uporablja le manjši del "Nemcev" in oseb z nemškim maternim jezikom.⁸⁴

Opozoriti velja na število 1.813, ki ga avstrijska stran poudarja kot število nemško govoreče skupnosti v Sloveniji in na pazljivost pri skupnem poimenovanju oseb bodisi ene ali druge narodnosti ter oseb, ki so za svoj materni jezik navedle nemščino. Na podlagi seštevka oseb obeh narodnosti in oseb z nemškim maternim jezikom lahko sestavimo maksimalno možno število oseb, ki bi jim lahko priznavali "nemštvo" po

80 Tako je bilo npr. v starosti 0-14 let (obdobje vrtca in obveznega šolanja) 254 otrok z nemškim maternim jezikom, vendar jih je skoraj štiri petine začasno živelo v tujini. Stalno je torej v Sloveniji prebivalo le 56 otrok z nemškim maternim jezikom.

81 Primerjava po starostnih skupinah pokaže, da gre pri "Nemcih" v povprečju za precej ostarelo prebivalstvo, katerih delež močno odstopa od slovenskega povprečja. Največ ostarelega prebivalstva je med osebami s samo nemškim maternim jezikom in Avstrijci. Pri tem je treba opozoriti, da so velike razlike v starostni sestavi med zdomci in ostalimi. Mlajše "nemško" prebivalstvo večino časa preživi v tujini, starejši in ostareli pa v Sloveniji.

82 Od slovenskega povprečja zelo odstopa delež zdomcev. Če jih je v Sloveniji manj kot 3 odstotke, pa vsak drugi Nемец in vsak tretji Avstrijec ter vsaka tretja do četrta oseba z nemškim maternim jezikom začasno prebiva v tujini.

83 Večina družin, v katerih so "Nemci", je narodnostno mešana. Med zakonskimi pari, med katerimi so Nemci ali Nemke, je le deset narodnostno homogenih družin. V večini primerov je drugi zakonski partner slovenske narodnosti. Tudi otroci v mešanih zakonih so večinoma slovenske narodnosti.

84 Nemščino je kot pogovorni jezik v družini uporabljal le vsak četrty Avstrijec in vsaka četrta oseba z nemškim maternim jezikom ter vsak drugi do tretji Nемец. Več kot polovica Avstrijcev in oseb z nemškim maternim jezikom je uporabljala slovenščino. Vzrok tako nizkega deleža oseb z nemškim pogovornim jezikom v družini je v maloštevilnih narodnostno homogenih družinah oziroma v prevladi mešanih zakonov in v velikem deležu oseb in njihovih družinskih članov na začasnem delu v tujini. Slednji so poleg jezika okolja v večji meri uporabljali nemški pogovorni jezik tudi v družini.

merilu narodnosti ali maternega jezika. Če 745 "Nemcem", t. j. 199 Avstrijcem in 546 Nemcem, torej osebam, ki so se opredelile bodisi za avstrijsko ali nemško narodnost, dodamo število oseb z nemškim maternim jezikom neavstrijske in nenemške narodnosti – teh je 1.068, torej osebe, ki so se po narodnosti opredelile za Slovence, Srbe, Hrvatce, Jugoslovane itd., lahko pridemo do števila 1.813. A tudi pri osebah avstrijske in nemške narodnosti je treba povedati, da jih je le nekaj manj kot dve tretjini za svoj materni jezik navedlo nemščino.

Ob upoštevanju maloštevilčnosti, razdrobljenosti, neavtohtonosti in velike selitvene dinamike obravnavanih skupin oseb in dejstva, da večji del obeh skupin večino časa preživi v tujini, bi bilo zato nepravilno in nekorektno ta seštevki oseb enačiti z "nemško govorečo etnično skupnostjo".

Popis l. 1991 je npr. naštel tudi 2.582 oseb, ki so nemščino uporabljale kot družinski jezik. Vendar ali lahko tudi za njih rečemo, da je to "nemško govoreča skupnost", če je bilo tri četrtine vseh po narodnosti Slovencev oziroma je bila trem četrtinam materni jezik slovenščina, 2 odstotkoma madžarščina, nekaj manj kot 3 odstotkom hrvaščina., nekaj več kot odstotku srbskohrvaški jezik, in 2,3 odstotka romski, srbski, italijanski, hrvaško-srbski, albanski, makedonski ali drugi jezik, za 3,6 odstotka pa materni jezik ni bil znan.

Lahko ugotovimo tudi 9.468 prebivalcev Slovenije (od tega 84 odstotkov Slovencev), ki jim je bila nemščina jezik v okolju, vendar je ob tem treba povedati, da je 34.091 oseb delalo ali živelo kot družinski člani na začasnem delu v Avstriji in Nemčiji.

V popisih leta 1971, 1981 in 1991 so bili prebivalci razvrščeni v dve osnovni skupini, narodnostno opredeljeni in narodnostno neopredeljeni. Osebe, ki se narodnostno niso opredelile, so bile razvrščene v tri skupine: (1. Narodnostno se niso opredelili, 2. Opredelili so se kot "Jugoslovani", 3. Opredelili so se po regionalni pripadnosti).⁸⁵ Ugibanja in ocenjevanja, koliko je med njimi bilo (če sploh?) oseb, ki bi sodile v "nemško govorečo skupnost", ne sodijo v resno strokovno obravnavo. Na podlagi rezultatov popisa lahko samo ugotovimo, da se od 1.543 oseb z nemškim maternim jezikom narodnostno ni opredelilo 32 oseb, za "Jugoslovane" se je opredelilo 22, po regionalni pripadnosti pet, za 77 oseb pa narodnost ni znana.

Popis l. 2002 je v Sloveniji naštel 181 (0,01 odstotka) oseb avstrijske narodnosti in 499 (0,03 odstotka) oseb nemške narodnosti ter 1.628 oseb z nemškim maternim jezikom. Kljub temu, da nimamo še vseh podatkov po različnih kategorijah in da je metodologija predstavljenih rezultatov popisa l. 2002 različna od prejšnjih popisov (niso upoštevani zdomci), je osnovna značilnost zadnjega popisa, da se je število Nemcev in Avstrijcev povečalo, število Avstrijcev s 126 na 181 in število Nemcev z 298 na 499.

Tudi število oseb, ki jim je materni jezik nemščina, se je povečalo s 1.093 na 1.628. Pregled po občinah pokaže enake značilnosti kot ob prejšnjih popisih: maloštevilnost in razpršenost, raztresenost po celi državi, saj so navzoči v večini slovenskih občin. Le v občini Hodoš šest oseb presega en odstotek prebivalstva (1,6 odstotka), v drugih občinah pa dosežejo največ 0,2 odstotka. Po številu jih največ prebiva v Ljubljani – 284 in Mariboru – 243, sledi Koper – 42, Gornja Radgona in Celje – 36, Krško – 31. V osmih občinah je njihovo število med 20 in 30,⁸⁶ v 18 pa med 10 in 20.⁸⁷

⁸⁵ Leta 1991 se narodnostno ni želelo opredeliti 0,46 odstotka prebivalcev, 0,6 odstotka se je opredelilo za Jugoslovane, 0,27 odstotka po regionalni pripadnosti, za 2,7 odstotka pa je narodnost neznana.

⁸⁶ Bled, Brežice, Kranj, Murska Sobota, Piran, Ptuj, Slovenska Bistrica, Žalec.

⁸⁷ Domžale, Hoče - Slivnica, Izola, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Laško, Lenart, Medvode, Novo mesto, Ormož, Rogaška Slatina, Rogaševci, Sevnica, Šentilj, Šentjur pri Celju, Trbovlje, Velenje.

Kar 61 odstotkov oseb, ki jim je materni jezik nemščina, uporablja slovenščino kot pogovorni jezik v družini, 23 odstotkov (330 oseb) pa uporablja oba jezika, le pri 11 odstotkih je materni jezik enak pogovornemu v družini.

Podatki glede narodnosti in ekonomske aktivnosti nam pri Nemcih in Avstrijcih kažejo odstopanje od slovenskega povprečja. Ta odstopanja gredo na račun visoke povprečne starosti Nemcev (tudi Avstrijcev), saj je med njimi več upokojencev. Skoraj polovica Nemcev (47 odstotkov) je upokojencev (v Sloveniji 32 odstotkov) in le četrtnina jih je zaposlenih (v Sloveniji polovica). Med Nemci je tudi največ gospodinj, 12 odstotkov (Slovenija 2,6 odstotka).⁸⁸

Statistiki so ugotovili, da se je kar 37 odstotkov Nemcev, ki se l. 1991 niso opredelili za slovensko narodnost, l. 2002 zanj opredelilo.⁸⁹

Društva nemško govorečih državljanov Republike Slovenije

V Republiki Sloveniji delujejo štiri društva, ki združujejo nemško govoreče državljane: Internacionalno društvo Most svobode/Freiheitsbrücke/Freedomsbridge, Društvo Kočevarjev staroselcev/Gottscheer Altsiedler Verein, Slovensko kočevarsko društvo Peter Kosler in Kulturno društvo Apaško polje.

Internacionalno društvo Most svobode/Freiheitsbrücke/Freedomsbridge iz Maribora je bilo ustanovljeno decembra 1990. Predsednik društva je Dušan Kolnik. Program društva je:

- skrb za uresničevanje človekovih pravic in spoštovanje zgodovinske resnice;
- ohranjanje kulturne dediščine Nemcev v slovenskem prostoru;
- zavzemanje za priznanje nemške manjšine v Sloveniji na enaki ravni, kot jo imata italijanska in madžarska manjšina;
- skrb za sodelovanje med nemško in slovensko govorečimi prebivalci;
- organiziranje izobraževalnih in športnih dejavnosti ter verskih aktivnosti za člane društva.

Društvo se šteje za reprezentativno društvo Nemcev v Sloveniji in je nezadovoljno, ker obe drugi društvi kočevskih Nemcev delujeta samostojno in se ukvarjata predvsem z ohranjanjem lastne kulturne dediščine.

Društvo Kočevarjev staroselcev/Gottscheer Altsiedler Verein iz Kočevskih Poljan je bilo ustanovljeno leta 1992. Društvo združuje večinoma Kočevarje⁹⁰ iz nekdanjega novomeškega okraja, ki se l. 1941 niso preselili, ter njihove potomce in simpatizerje. Predsednik društva je August Gril. Namen in cilji društva so:

- medsebojno sodelovanje pri ohranjanju jezikovnih, kulturnih, etničnih in arhitekturnih značilnosti kočevskega naroda v obdobju od leta 1330 do leta 1941, ter v ohranjanju njegove identitete;
- ohranjanje in razvijanje kočevarske kulture in jezika;
- razvijanje in poglobljanje stikov med Kočevarji in njihovimi potomci v stari domovini z izseljenci in njihovimi potomci;
- zbiranje zgodovinskega in etnološkega gradiva o Kočevarjih.

⁸⁸ Niso upoštevani otroci, učenci, dijaki in študentje.

⁸⁹ Statistični urad Republike Slovenije, Popis 2002, Demografski podatki; Milivoja Šircelj, Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Popisi 1991-2002, št. 2, Ljubljana 2003.

⁹⁰ "Kočevar" je oznaka, ki se je skozi stoletja uveljavila za nemško govoreče prebivalce jezikovnega otoka na jugovzhodu Slovenije; govorijo staro nemško narečje iz začetka 14. stoletja. V tem smislu pomeni "Kočevar" oznako za nacionalno pripadnost.

Svoje namene in cilje društvo uresničuje z izobraževanjem svojih članov, s kulturnimi prireditvami in z družabnim življenjem, z amatersko kulturno dejavnostjo (organiziranje gostovanj umetnikov, amaterskih skupin, obiskov in predavanj strokovnjakov, organiziranje prireditev, namenjenih Kočevarjem doma in po svetu), z zbiranjem dokumentacije, z urejanjem muzejske zbirke, s sodelovanjem s sorodnimi društvi v državi in tujini, z organizacijo obiskov in srečanj izseljencev v stari domovini, z ohranjanjem kulturne dediščine. Društvo izdaja trikrat letno glasilo *Bakh/Pot*, ki je namenjeno predvsem članom društva.

Društvo v največji meri financirajo Republika Avstrija in deželna vlada Koroške, delno tudi Zvezna republika Nemčija in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, financira se tudi s prispevki in s prostovoljnim delom članov.

Društvo ima od leta 1998 kulturni center v Občicah, kjer so v podstrešnih prostorih uredili muzej. V centru je organiziran pouk nemškega jezika in (občasno) kočevskega narečja. Tu deluje tudi mladinski pevski zbor. V počitniškem času je pouk povezan tudi z delavnicami in drugimi dejavnostmi za mladino. Leta 2002 so se s predstavniki Kočevarjev pogovarjali: avstrijski kancler Wolfgang Schüssel, predsednik Republike Avstrije Thomas Klestil in predsednik ZR Nemčije Johannes Rau.

Slovensko kočevarsko društvo Peter Kosler je bilo ustanovljeno l. 1994 v Ljubljani. Predsednik je Erik Krisch. Deluje predvsem na ohranjanju kulturne dediščine nemških prebivalcev na Kočevskem.

Od l. 1998 se vsa tri društva udeležujejo razpisov Ministrstva za kulturo za sofinanciranje kulturnih dejavnosti,⁹¹ na podlagi katerih so jim bili odobreni in financirani različni projekti (likovna kolonija, koncert kočevarskih pesmi, različne kulturne dejavnosti, predavanja, delavnice, prevod knjige, nastopi pevskega zbora, pouk nemškega jezika in kočevskega dialekta, izdaja pesmaric v kočevskem dialektu).⁹²

Kulturno društvo Apaško polje je bilo ustanovljeno 31. 7. 2000. Pred ustanovitvijo so delovali v društvu Most svobode, s katerim pa so se razšli in ustanovili lastno društvo. V njem so potomci nemških staroselcev z Apaškega polja, vključujejo pa se tudi drugi. Sedež društva je v Apačah, vodi ga predsednica Rozalija Vengušt. Društvo prireja tečaje nemščine in slovenščine ter razne druge dejavnosti. V Apačah so odkupili propadajočo hišo, ki jo preurejajo v kulturni dom dr. Josefa Matla. Sredstva za obnovo so dobili s prostovoljnimi prispevki doma in v svetu in od avstrijske države. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije jim do sedaj še ni odobrilo sredstev za izvajanje programov.⁹³

91 Kulturne dejavnosti italijanske in madžarska narodne skupnosti, romske skupnosti in drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji. Arhiv Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

92 V letih 2000 in 2001 je bilo vsem trem društvom skupaj odobreno 2.206.000 SIT.

93 Pogovor M. Ferenc z Rozalijo Vengušt, 11. 2. 2004.